

Taksony: tereptapasztalatok elemzése

Bevezetés

Tanulmányom a dél-szlovákiai Galántai járásban található község, Taksony (Matuskovo) társadalmi életének, közösség-szerveződésének egy-egy mozzanatát villantja fel, elsősorban azok etnikus vetületeire figyelve. A tanulmány alapkérdése, hogy miképpen fogalmazza meg magát a narratívák és a gyakorlat szintjén az ottani „magyarság” mint lehetséges önbesorolási csoport, kategória, mennyire „stabilak”, illetve milyen szituációktól tehetőek függővé, amennyiben esetleges kategóriákról van szó, végül pedig arra kérdezünk rá, hogy milyen szerep jut a lokális kötődésnek Taksonyon, és milyen kapcsolatban van egymással az etnikai és a lokális identitás.

A terepmunkáról

Az alábbi elemzés Taksony községben végzett állomásozó terepmunkámon alapszik. Adatfelvételeimet 2000. június–augusztus között készítettem, mely elsősorban szóbeli interjúkon, továbbá a polgármesteri hivatal és a faluban működő társadalmi szervezetek, intézmények által rendelkezésemre bocsátott adatsorokon, statisztikai összeírásokon nyugszik. Munkámhoz igénybe vettem a község múltját ismertető helytörténeti kiadványt¹ is.

2000 nyarán a községben töltött intenzív terepmunka-időszakon kívül alkalmam adódott részt venni a falu több közösségi rendezvényén, így pl. a későbbiekben részletesen elemzett Taksony-szobor avatási ünnepségén, március 15-ei koszorúzásokon, jelen voltam a község első falunapján, néhány Csemadok-rendezvényen, s ezen személyes tapasztalataim nagyban hozzásegítettek az egyéni interjúk jobb megértéséhez, háttérinformációként kiváló alapot biztosítottak a narratívák sikeresebb elemzéséhez. A lejegyzett, formá-

¹ Bukovszky–Pék: *Taksony*. Honismereti Kiskönyvtár 101. Komárno–Komárom, 1997.

lis interjúk között található egy konkrét esemény, szűk témakör köré szótt beszélgetések (pl. Taksony-szobor, víztisztító-állomás), mélyinterjúk, életút-interjúk, laza szerkezetű élménybeszámolók a község életéből, a magyar-szlovák együttéléstről, nyelvhasználatról, magatartásformákról. Elemzéseim során felhasználtam olyan utólag lejegyzett beszélgetéseket is, melyek spontán alakultak ki, az interjúhelyzet tudatos keresése nélkül.

Terepmunkám során azon voltam, hogy a „részt vevő” megfigyelést és az interjútechnikák módszertanát szisztematikusan együtt kezeljem, s bár értelmezéseim főleg a rendelkezéseimre álló narratívák, interjúszövegeken alapszanak, igyekeztem azokat mindig saját tapasztalataim, a megfigyelt jelenségek, a tényleges történések világába illeszteni.

Interjúimat nagyrészt taksonyi magyarokkal készítettem, munkám célja nem több, mint a faluban élő magyarok sajátos etnikus látásmódjának részletes feltárása, az ő értelmezéseik, s az azokhoz kapcsolódó társadalmi gyakorlatok feltárása. Igyekszem megemlíteni, hogy mindemellett taksonyi szlovákokkal is készítettem interjúkat, elsősorban olyanokkal, akik a lakosságcsere során, első generációként kerültek a faluba, s élték meg a két etnikum együttélésének különböző fázisait. Ők azok, akik ma a falu szlovák szervezeteit, a Maticát és a különböző politikai pártok helyi szervezeteit mozgatják. A velük való beszélgetéseket azért tartottam fontosnak, hogy a „másik oldal” perspektíváját is megismerve, árnyaltabb jelentést, egyfajta kontextust nyerjenek a „magyar narratívák”.

Amikor „magyarokról”, „szlovákokról”, illetve „áttelepültekről” beszélek, a faluban használatos definíciókat és öndefiníciókat használom. „Magyarként” definiálódik az, aki magyarul beszél, ez az etnikai identitás elsődleges jele ebben a faluban is, illetve az, aki magyar iskolákat végzett, legalább alapfokon (aki szakiskolába járt, előfordul, hogy szlovákuul végzte, de ez a kényszerű döntés nem számít az asszimiláció jelének), aki a gyermekeit magyar iskolába járattja, aki magyar rendezvényeket látogat, aki magyar politikai pártot támogat, aki a nyilvános magyar ünnepeken (pl. március 15-e) megjelenik. A lista természetesen korántsem teljes és nem pontos, mint minden olyan rendszerezés, mely kényszerű sémákat húz dinamikusan változó, komplex jelenségekre. Az említett szempontrendszer csupán leegyszerűsített eszköz a kölcsönös megértés szolgálatában, az elemzés központi kategóriáinak megértésében.

„Szlovákként” definiálódik a faluban az, aki a szlovák nyelvet használja a nyilvános-formális interakciókon kívül is (a privát szférában, pl. családi körben, barátok között, nyilvános – de nem formális – szituációkban: pl. boltban, postán, fodrásznál), aki szlovák iskolába járt (nem egyértelmű szempont, hiszen sok magyar szlovák iskolákat végzett), aki a gyermekét szlovák iskolába járattja (ugyancsak ellentmondásos kategória – sok magyar, főleg vegyes házasságbeli gyermeke jár szlovák iskolába), szlovák rendezvényeken vesz

részt, szlovák közéleti tevékenységet fejt ki (pártok, szervezetek). „Áttelepültnek” hívják a faluban azokat, akik a lakosságcsere során települtek Taksony-
ra, illetve azok leszármazottait, elsősorban gyermekeit, de van, hogy még unokáikat is idesorolják. Míg az első két kategória, a „magyar” és „szlovák” vállalt önmegjelölő és külső kategória (mások által ráruházott) is egyben, s a kettő általában megegyezik, az „áttelepült” inkább csak külső megjelölésként szerepel, pejoratív értelme, a „betelepült” alacsony státusa miatt.

Amint utaltam rá, az említett három megjelölés sérülékeny kategóriák, egyrészt a felsorolt lista hiányosságai miatt, mely inkább lehetséges, mint feltétlen szükséges szempontokat sorakoztat fel (könnyen elképzelhetőek olyan esetek, amikor valamelyik „feltétel” nem teljesül, ennek ellenére adott személy besorolódik, vagy besorolja magát az adott csoportba), másrészt az etnikai képlet sokkal összetettebb annál, mint azt egy háromkategóriás rendszerrel leírható lenne. Sok a „köztes eset”, a „félmagyar”, a „félszlovák”, a „semmilyen” (mint külső besorolás), vagy a bizonytalankodó önmeghatározás, a két etnikum együttélésének, vegyes házasságainak automatikus velejárójaként.

Az elemzés fogalmi, elméleti háttere

Megközelítesem Barth² hármas rendszerét használja, mely egyéni/mikroszintet, csoport/középszintet és makro/állami, globális szintet különböztet meg. Érdeklődésem célpontja az etnikus tudás közép-, azaz csoportszintje volt, ám ennek jobb megértéséhez éppen az egyéni, illetve a nagyobb, a makrostruktúrákon keresztül vezetett az út. Így elemzésem e hármas rendszert gyakran keresztmetszetben szeli át – pl. amikor helyi társadalmi szervezetekről van szó, nélkülözhetetlen mind az egyénről szóló narratívák, mind a helyi csoport magatartásának értelmezése, mindez egy tágabb, regionális, országos, „összmagyar” keretbe helyezve. Csoportszintű vizsgálataim célja elsősorban az volt, hogy megkísérleljem körüljárni és értelmezni a „magyar” és a „szlovák” (illetve az „áttelepült”) kategóriák szerveződését, a róluk szóló verbális megnyilatkozásokat és a nevükben történt cselekvéseket. Érdekel továbbá, hogy milyen mértékű átjárási lehetőségek vannak a falu etnikai rendszerében, hogy fogalmazódik meg a „vegyesség” fogalma, milyen gyakorlatok és értékítéletek (pl. elfogadás, elismerés, kirekesztés) kapcsolódnak hozzá.

A munkám során elemzett eseteket példaként szánom a falun belüli „mi” tudat-, csoportképződés folyamatainak szemléltetésére, jellemzésére, az

2 Barth, Friedrik (ed.): *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Cultural Differences*. Bergen, 1969.

identitás-szerveződés szituációit látva bennük. Az etnikus kategóriákon kívül terepmunkám célja volt a lokális identitás tettenérése is, mind a narratívák, mind a közösségi események szintjén. Mint az későbbi elemzésemből is kitűnik, Taksonyon a kettő (etnicitás és helyhez kötődés) szorosan összefonódik, egymástól elválaszthatatlan társadalmi jelenségekről van szó, pontosabban az etnikai identitás élenken „elszínezi” a lokális jellegű kötődéseket, etnikus diskurzusokkal és jelentésekkel ruházva fel azt. Taksony esetében a magyarok közéleti dominanciája (ez etnikai arányoknak egyáltalán nem megfelelő „jelenléte”, „láthatósága”) határozza meg és fogalmazza folyamatosan újra a lokális identitás kategóriáját, tartalmait, szerepét.

Érdeklődéssel fordultam az etnikus kötődések generációnkénti, foglalkozási csoportok szerinti alakulása felé, adott etnikai csoportot változásaiban és változataiban megragadva. Mindvégig a vizsgált csoportok „konstruált” jellegét (nem eleve „meglévőként, örök időktől létezőként” kezelve), nagyfokú szituációfüggését, belső sokszínűségét és dinamikáját tartva szem előtt. A „csoport” fogalma ezeknek a jelenségeknek egy nagyban leegyszerűsített, sokszor művileg homogenizáló változata, ezért gyakran igyekszem elemzési megközelítéseimben és szóhasználatomban elkerülni, és egy lehetséges (ugyanakkor domináns) „kategóriaként” kezelni.

Fontosnak tartottam munkám során a kollektív emlékezet működésének közelebbi megismerését, a történelem egyéni és közösségi újraértelmezéseit, mert ezek sokat elárulhatnak az etnikus identitás, a „mi-tudat” alakulásáról, pillanatnyi állapotáról. Az elemzett „esetek”, etnográfiai leírások egy-egy helyhez kötődnek a faluban, a szó fizikai értelmében, ám valamennyi központi szerepet tölt be e közösségek kollektív tudásanyagában, közös emlékezetében. Pierre Nora³ szóhasználatával élve egy-egy emlékezhelyről (*lieux de memoire*) van itt valójában szó, meghatározható kognitív struktúrákról.

A falu történetéről

A falut nagymértékű mozgások jellemzik a 20. század történelme során, mind etnikai arányainak tekintetében, mind a falu földrajzi hovatartozását illetően. Az előbbi változásokat a Taksonyt többszörösen is érintő telepítések, deportálások, majd a kitelepítések, az utóbbit az utóbbi században bekövetkezett magyar–szlovák határmozgások okozták. Az 1920-as trianoni döntéssel a térség Csehszlovákia részévé vált, ezt követően a második bécsi döntéssel a magyar–szlovák nyelvhatártól pár kilométerre délre fekvő Taksony községet újra Magyarországhoz csatolták, végül a második világháború után újrarájzolt

3 Nora, Pierre: *Les lieux de memoire*. II. La Nation, 1986.

határok értelmében ismét Csehszlovákiához került. Közigazgatásilag a falu jelenleg is a galántai járáshoz tartozik (nagyszombati, Trencin-i kerület), a járási székhely, Galánta alig 2 km-re fekszik, rendszeres buszjárat (városi és helyközi) köti össze a várossal és a környező településekkel, aminek messze- menő demográfiai, falufejlődési következményei vannak az utóbbi egy évti- zedben – mint azt látni fogjuk a továbbiakban.

Az első telepítések Taksonyra 1921-ben történtek, amikor részben a kör- nyékbeli Esterházy-birtokra, részben a község kataszterére Trencsén megyei szlovákokat telepítettek. Ugyancsak az első világháborút követően néhány délszláv család is került a faluba (az ő leszármazottaikat a faluban máig meg- különböztetik, „jugoszlávnak” hívják). 1947 januárjában a falu 170 családjából összesen 733 személyt deportáltak a csehországi Podborany járás falvaiba. Ők két évig tartó kényszermunka után térhettek vissza Taksonyra. A ma- gyar–szlovák ún. lakosságcsere értelmében a faluból 110 vagyonos családnak kellett távoznia. Többségében Baranyába, Békéscsaba környékére és Nyíregy- háza környéki tanyákra kerültek. Míg Baranyában sváb családok helyébe ke- rültek, hasonló anyagi körülmények közé, addig Békéscsaba és Nyíregyháza környékén önként kitelepült szlovák családok házai várták őket, ezek a szlo- vákok elsősorban gazdasági okokból emigráltak anyaországukba, tehát nyil- vánvalóan rossz portákat, szerény gazdaságokat hagytak a hátuk mögött. Ez a helyzet az odaérkező magyarokat sokszerűen érte, és megaláztatásként, ki- fosztottságként élték meg az új helyzetet. Ugyanakkor a Taksonyra érkezett szlovákokat a falu magyar nagygazdáinak helyére telepítették.

Ennek a gazdaságilag erősen aszimmetrikus „cserének” (nem szólva a ma- gyarok által máig sérelmezett telepítések politikai, emberi jogtalanságairól) a figyelembevételé nagyban hozzásegíti a kutatót a falu jelenlegi etnikai elhatá- rolódásainak, csoportképződéseinek, dinamikáinak, hierarchiájának, a falun belül élő párhuzamos vagy eltérő történelmi emlékezetek, nyílt vagy rejtett konfliktusok, etnikai versengések megértésében. A falu jelenlegi etnikai ará- nyai az 1991-es népszámlálás alapján: a falu összlakossága 1819 fő, ebből 1200 magyar, 612 szlovák és 7 cseh. Százalékos arányokban: 65, 97% magyar, 34% szlovák (az 1992-es választási adatokból 65,97% magyar lakos – 2,54%-os csökkenés; az 1994-es adatsorból 65,72% magyar lakos olvasható ki, ami enyhe növekedést jelent). A későbbiekben azonban szükséges ennek az arálynak az árnyalása, elsősorban a vegyes házasságok, a változó iskola- választási minták, a kettős irányú migráció következtében.

Vallási elkülönülés szerint a faluban 1061 fő katolikus (kevés kivétellel magyar), 354 evangélikus (pár fő kivételével szlovák) és 231 taksonyi lakos nem jelzett vallási hovatartozást.

A demográfiai változásokat taglalva érdemes megemlíteni a falu közigaz- gatásbeli változásait is, hiszen azok befolyással bírtak mind a lakosság számá- nak, összetételének alakulására, mind a falukép, infrastruktúra alakulására

majd húsz éven át. A szocialista centralizáció szellemében 1971. január 1-jével a közeli Galántához csatolták, „Galánta III” megnevezés alatt. A közigazgatásbeli önállóság elvesztése nagyban visszavetette a falu fejlődését, pénzügyi nehézségeket eredményezett. Ugyanakkor a város közelsége, az ottani munkalehetőségek nagyfokú elvándorlást indítottak be a faluban, ami 1975-től a település jelentős részére, hozzávetőlegesen a felére vonatkozó építkezési tilalommal, illetve bontási rendelettel (a főutcára vonatkozott) párosult. A járási közigazgatási hivatal és Galánta városa egy nagyvárosi lakótelep megépítését tervezte a falu déli, Felsőszeli irányába eső részében, így kívánva csökkenteni a galántai lakáshiányt. Sok taksonyi erről tudomást szerezve igyekezett elköltözni, elsősorban a fiatalabb, munkaképes generáció. Ennek következtében a falu ebben az időszakban jelentős mértékben előregedett, ezek a demográfiai változások máig érezhetőek, jelenleg is a lakosság 1/3-a, kb. 600 fő nyugdíjas. A tényleges lakótelep építésének megkezdésére és az ezzel járó falurombolásra végül is nem került sor, közbeszólt a rendszerváltás, mely leállította a központosítást, az erőszakos urbanizációt a térségben, s így ezt a tervet is. Kétségtelen azonban, hogy a falu így is jelentős károkat szenvedett, hiszen a két évtizeden át tartó építkezési tilalom a község legvonzóbb részein akadályozta meg a természetes falufejlődést, megnőtt az elvándorlás, leromlott a falukép, elhanyagolttá vált sok családi ház.

Taksony 1991-ben, a rendszerváltást követően nyerte vissza önállóságát. Ma saját önkormányzattal, faluvezetéssel, költségvetéssel rendelkezik. Taksonyon 1989 óta jelentős számú új családi ház épült, illetve kerülnek felújításra a régi épületek. A falu ma kedvelt lakóterület a galántaiak számára is, egyrészt a város, a munkahelyek közelsége miatt, másrészt azért, hogy megőrizte falusias jellegét, zöldövezeteit, viszonylagos nyugalalmát. Mindezen előnyeit semmi sem bizonyítja jobban, mint a megemelkedett telek- és házáruk, a folyamatosan épülő új családi házak.

Gazdasági élet a faluban

A rendszerváltás által bekövetkezett gazdasági-politikai transzformáció a faluban jelentős munkaerő-piaci változásokat indított el, pozitív és negatív értelemben egyaránt. A falu lakosainak egy része galántai gyárakban, üzemekben dolgozott, ezek többsége 1989 után megszűnt, s így sokan váltak a faluban munkanélkülivé. Közülük, akik tehették, családi vállalkozásokba fogtak, többnyire „kényszervállalkozóként.”⁴ Mára ebből a vállalkozói rétegből

4 Munkanélkülivé válva, egyéb alternatívák híján fogtak vállalkozásba, tehát az új piaci helyzet kényszerítette őket ilyen gazdasági tevékenységbe.

sokan visszaadták vállalkozói engedélyüket, s más megélhetési forma után néztek (alkalmazottként munkát vállalnak, vagy munkanélküli segélyből élnek, s mellette „feketemunkát” végeznek). 1989 után a helyi állami földművelési szövetkezet is megszűnt eredeti formájában működni, kft.-vé alakult, új tulajdonosa a korábbi kb. 100 alkalmazott több mint felét elbocsátotta, jelenleg 30-35 embert foglalkoztat. Általában elmondható, hogy a faluban kevés a stabil jövedelmet jelentő munkalehetőség, a vállalkozások többnyire családi alapon és méretekben működnek (kisvállalkozások), önfenntartásra, s nem munkahelyteremtésre alkalmasak. Taksonyon 4-5 közép nagyságú vállalkozás van, a legnagyobb vállalkozó 20-30 embert alkalmaz, a többieknél 10-15 fő körül mozog a munkások száma. Mindezt összeadva, a magánvállalkozásokban alkalmazottak száma nem lépi túl a 100 főt, ez a falu munkaképes lakosságának hozzávetőlegesen 10-15%-a. A taksonyi vállalkozókról később még részletesen szólok, elsősorban etnikai hovatartozásuk, társadalmi szerveződésekük kapcsán.

A faluban 2000 augusztusában 97 munkanélkülit tartottak számon. A polgármester becslése szerint közülük mindössze 7-8 fő a „ténylegesen” munkanélküli, a többiek valamilyen nem bejelentett önfenntartó tevékenységet folytatnak, általában illegálisan vállalnak munkát valamelyik taksonyi vállalkozónál, vagy Galántán.

A falusi életformának megfelelően szinte minden család kertészkedik, egy részük kifejezetten piacra, leadásra termel („fóliázik”,⁵ vagy üvegháza van, virágtermesztéssel foglalkozik), de szemmel láthatóan ezek a tevékenységek visszaszorulóban vannak a mezőgazdasági termékek rossz piaca, alacsony árai miatt. Ugyanakkor az is megjegyzendő, hogy történeti hagyományokból eredően, a Galánta–Sellye régió munkamegosztásában Taksony a múltban sem volt olyan intenzíven, „nagyban” kertészkedő, piacjáró falu, mint néhány környező település a járásban (pl. Pered, Farkasd). Taksonyon inkább családi jövedelemkiegészítő tevékenységként szerepel a kertészet, illetve a nyugdíjas korosztály fő elfoglaltsága, mindennapi életformája.

A faluvezetés

Taksonyon a faluvezetés túlnyomó része magyar nemzetiségű, saját megítélésük szerint a falu közügyeinek 80-90%-át a magyarok irányítják. A legutóbbi parlamenti választások eredményei a faluban a következők voltak: választásra jogosult 1494 fő volt, ebből 1349-en szavaztak.

5 A palánták, növények műanyag fóliasátor alatti termesztése, a környéken elterjedt mezőgazdasági technika.

A pártok szerinti megoszlás a következőképpen alakult:⁶

- Magyar Koalíció Pártja (MKP) - 791
- Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) - 119
- Szlovák Demokratikus Koalíció (SDK) - 237
- Szlovák Nemzeti Párt (SNS) - 44
- Demokratikus Baloldal Pártja (SDL) - 56
- A Polgári Megbékélés Pártja - 46
- Szlovákia Kommunista Pártja - 30

Tehát a magyarok túlnyomó többsége, nem meglepő módon, az országos statisztikáknak megfelelő arányban a Magyar Koalíciót támogatta (791 fő). Ez bizonyult a legegységesebb szavazótábornak. A szlovákok szavazatai megoszlottak a nemzeti-nacionalista HZDS és SNS (163 szavazat), illetve a demokratikus közép javára (237 + 46 = 383). A baloldalt minden bizonnyal magyarok és szlovákok egyaránt támogathatták (96 szavazat).

A faluvezetésről elmondható, hogy csaknem teljes egészében a magyarok uralják. Magyar nemzetiségű a falu polgármestere is, aki 1989 óta tölti be ezt a tisztséget (a legutóbbi polgármester-választáson két magyar jelölt indult, egyikük független képviselőként a Magyar Koalícióból kiválva 680, másikuk a Magyar Koalíció jelöltjeként 330 szavazatot szerzett, a szlovák polgármester-jelölt (Szlovák Nemzeti Párt /SNS/-Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom /HZDS/ közös jelöltje) 100 szavazatot kapott. A 15 tagú falutestületből 14 a magyarok száma, csupán 1 ténylegesen szlovák testületi tag van. A hivatalosan megállapított etnikai arányoknak megfelelően a szlovák lakosságot 2 képviselői hely illetné meg az előző választási törvény értelmében. Mivel azonban a magyaroknak sikerült meggyőznie néhány „félszlovák” jelöltet (pl. vegyes házasságban élő, vagy szlovák iskolákat végzett, de magyar anyanyelvű, származású), hogy magyar pártlistán induljanak, ők megválasztásuk után a Magyar Koalíció képviselőjeként szerepelnek, „magyar érdekek” szerint szavaznak a képviselői üléseken, ugyanakkor hivatalosan szlovák nemzetiségűként biztosítják a törvény szabta nemzetiségi arányokat. Ezt a helyi politikai „paktumot” több szlovák lakos nehezményezi, a tényleges „szlovák érdekek” kijátszásának érezve azt.

„Nincs rendben ez a mostani törvény, mert ha 30% szlovák van a faluban, akkor a képviselők 30%-a is szlovák kéne, hogy legyen. Ez egy kicsit bánt. Bár nekem nincsenek problémáim a faluházán, mert én bírom mindkét nyelvet... Annak idején, mikor a városi képviseletben is benne voltam (mikor még Taksony Galántához tartozott), mi harcoltunk azért is, hogy falu újra önálló legyen, elszakadjunk Galántától. Ami sikerült is. És akkor az első választásokkor már mi nem kerültünk be a faluvezetésbe. Ezt fájlam. '91-ben mind

6 A legutóbbi parlamenti választások jegyzőkönyve alapján (rövidített kivonat az eredeti példány nyomán), a falu polgármesterének engedélyével.

olyanok kerültek, akik azt gondolták, hogy mi semmit nem tettünk azelőtt Taksonyért (kisajátították a falu közügyeit). Pedig sokminden történt, mióta Csehszlovákia létezik. Akkor még pénz is volt rá (a szocializmus idején)... Mert itt a magyarok nem szavaznak a szlovák jelöltekre, ebben nagyon konzekvensek. Nem létezik. Hogy a szlovákok a magyarokra? Azt nem tudom..." (interjúrészlet – K. M.)

„Szervezeti szinten nem elég hatékony az itteni szlovákság. Nagy a szájuk, de mikor jönnek a választások, vagy valamit tényleg tenni kéne, akkor azt mondják, hogy 'ugyan, a magyarok úgyis keresztülviszik a saját akaratukat. Mi úgyis kevesebben vagyunk'. Néhányan el vannak kedvetlenedve. Hát mi lenne, ha mind így beszélnék??... Hisz itt élünk, Taksonyról van szó. .. Néha érezzük, hogy kisebbségben vagyunk. pl. a szavazásokkor, hogy 'minek, úgyis ők vannak többen'. Vannak ügyek, amiknek nem szentelnek annyi figyelmet, vagy nem megy keresztül a képviselő-testületi ülésen, csak azért, mert az a szlovákok ügye. Ilyen volt például az új-temető ügye, mert oda csak szlovákokat temetnek. A magyarok például nem akarnak oda temetkezni, pedig az nem csak evangélikus vagy szlovák temető, vagy hogy nem lenne fölszentelve, ezt már kérdeztem többször is a testületi ülésen... és ezt nem támogatták a magyar képviselők (hogy oda is temetkezzenek magyarok). Néha érzem, hogy vannak képviselők, akiket a szlovák ügyek nem foglalkoztatnak. Máskülönben a pénzek (önkormányzati juttatások) elosztása igazságos – a magyaroknak 2/3, a szlovákoknak 1/3 jár, az arányoknak megfelelően (Matica–Csemadok)" – vallja egy szlovák képviselő-testületi tag.

Anélkül, hogy a helyi politikai további részleteibe merülnénk, sietek hangsúlyozni, hogy az eset elemzése tanulmányunk szempontjából annyiban érdekes, hogy rámutat az érdekek és faluvezetés etnikai tagolódására, az egymás ellen politizálás tényére, s a közös faluban gondolkodás etnikai töréseire. A falu közügyeit, politikai életét a magyarok dominálják, s bár a napi gyakorlat számtalan „semleges” példát hoz, melyeket nem etnikus érdekek mozgatnak (a legutóbbi ilyen példa a falu csatornázása körüli vezetőségi döntések), viszont ha etnikai kérdésként fogalmazódik meg egy probléma, illetve döntés (pl. ad-e anyagi támogatást a falu a Csemadok által kezdeményezett Taksony-szobor felállításához), akkor egyértelműen „magyar érdekek” érvényesülnek. Újra hangsúlyozom, hogy kognitív sémákat emlegetek, annak alapján, hogy a taksonyi magyarok „mit tartanak” közös érdeküknek, s nem azok valós súlyát, érvényességét vizsgálom.

Elemzésemnek nem lehet célja felfedni azokat a politikai-gazdasági erővonalakat, melyek a „magyar érdekek”/„szlovák érdekek” szóhasználat, alkalmi beszédmód mögött húzódnak, csupán arra kívánok utalni, hogy a falu lakóinak megismerési és értelmezési sémái, csoportban, érdekszövetségben való gondolkodása etnikus alapokon szerveződik. Ennek konkrét megnyilvánulásai tapasztalhatók a helyi politikai struktúrákban, stratégiákban, kultúra és

közösségi élet szervezésében, nyilvános megmozdulásokon, emléknapokon, ünnepeken. Ezen társadalmi formákat és gyakorlatokat kísérelem meg tette érni, a civil szervezetek, intézmények szintjén, a helyi nyilvánosság kiemelt eseményeit vizsgálva, emlékezhelyek felavatásán, közösségi ünnepeken keresztül).

Iskola

„Áldott a bölcső, mely magyarrá ringatott!” /Arany János/ (felirat a taksonyi magyar alapiskola nagytermében).

Taksonyon magyar és szlovák alapiskola egyaránt működik, de mindkettő csak alsó tagozatig (1–4. osztály). Külön épületben vannak, külön iskolavezetéssel. A magyar alapiskolának jelenleg 2 tanítója van, és két osztállyal működik, 1–3. és 2–4. osztályos összevont rendszerben, tehát kisiskolának számít. Az iskola a rendszerváltás után a hanyatlás kétségtelen jeleit mutatta, csökkent a beíratások száma, sokszor nyugdíjas, munkanélküli segélyről visszatért, a hatékony oktatás iránt közömbös tanítókat alkalmaztak, s egyre több szülő íratta a gyermekét Galántára, vagy szlovák iskolába. A 2000–2001-es tanévben 22 tanulója volt a magyar iskolának, a közeli szlovák iskolába 26 gyermek jár. Érdekes egy rövid kronológiai kitekintést tenni a rendszerváltás előtti, majd az azt követő időszakra, és ezeket az éveket összehasonlítva egészen napjainkig, néhány fő tendenciát kiemelve:

A taksonyi magyar alapiskola tanulóinak létszáma (tanévekre, osztályokra bontva):

Tanév	1–2. évfolyam együtt	3–4. évfolyam együtt	Összes tanuló
1989/90	18	18	36
1990/91	18	21	39
1991/92	14	21	35
1992/93	17	20	37
1993/94	20	17	37
1994/95	23	15	38
1995/96	20	21	41
1996/97	19	20	39
1997/98	13	20	33
1998/99	10	19	39
1999/2000	*12	*14	26
2000/2001	*10	*12	22

A csillaggal jelzett években a tanulók száma az új 1–3., illetve 2–4. évfolyamos összevonásnak felel meg.

A táblázatból világosan látszik, hogy a magyar iskolába beíratott gyermekek száma az utóbbi tíz évben folyamatosan csökkent, s ez a tendencia jelentősen felerősödött a legutóbbi öt évben. Az 1995/96-os tanév óta az iskolában tanuló diákok száma csaknem a felére csökkent. Ugyanakkor faluszinten az utóbbi tíz év népességnövekedést jelentett, megállt az elvándorlás, illetve az építkezési tilalom megszűnésével beköltözők is megjelentek a faluban. Ennek ismeretében nem meglepő, ha a magyarok csökkenő adatai mellett a szlovák iskola egyre növekvő beíratkozási számokat regisztrál (a 2000–2001-es tanévben 26 szlovák tanulója van a szlovák iskolának, egy évtizeddel korábban 10 diák körüli volt az összlétszám). Az utóbbi tíz évben beköltöztek közül egy gyermek sem került a magyar iskolába, aminek két magyarázatát adták a helyiek: vagy mert Galántáról jöttek, s a gyermek ott kezdte az iskolát, s ott is folytatja (függetlenül attól, hogy magyarok vagy szlovákok), vagy mert szlovák beköltözőkről van szó.

„Igaz, sokkal több szlovák szót hallani a faluban, a gyerekek az utcán egyre többen szlovákul beszélnek. Elég sokan visszajöttek az öreg házakba is, itt az utcában is 2-3 szlovák család jött be mostanában. A gyerekeknél, mivel sok szülő szlovákba adja a gyerekét, a szlovák felé orientálódnak, az iskolatársak, osztálytársak alapján. Ezt nagyon lehet érezni.” (interjúrésztlet – P. P.)

„Tapasztalható egyfajta elszlovákosodás. És ebben mi vagyunk a hibásak, nem a szlovákokat kell ezért okolni. Nem annyira erős (ez a folyamat), de van. Az oka az iskola lehet, az sokat tesz... Sokan inkább szlovák iskolába adják a gyereket. Azzal már kezdődik is. A mieink is így voltak, szlovák iskolákba jártak a gyerekek, és már kimondottan szlovákul beszélünk otthon is... Hogy jött a váltás? (a gyerekeket átírták „menet közben” magyar iskolába)... Robcsi, hogy is volt? (szól ki a fiához) Mondtam neki, mikor másodikos volt, hogy majd ötödiktől magyarba fogsz járni... Mert úgy akartam, hogy az egy-négyet (az alsó tagozatot) szlovákul végezzék, és utána magyarul. De komolyan, hiába hogy a szülő elhatározza, hogy beadom szlovák iskolába, de én otthon fogok vele magyarul beszélni. Be is akarná, de idővel nem tudja már betartani, mert akarja, hogy jól tudjon a gyerek szlovákul, és otthon is szlovákul beszélteni. És így lassan kialakul. Ahogy kényelmesebb neki, ahogy jobb a szókinccse. De mikor a nagyobbikat átírtuk, a kisebbik fiunk már magyar iskolában kezdett,... de még otthon szlovákul beszélt. (...) De ha lenne újra egy első osztályos fiam, lehet, hogy újra így csinálnám, beadnám először szlovákba, utána át magyarba. Ha nem a SNS (Szlovák Nemzeti Párt) kezdeményezi az alternatív oktatást, akkor én az mellett lennék, mert akkor sokkal több magyar gyerek járna magyar iskolába. Ezzel a magyarok saját magukat károsítják (hogy ellenzik a szlovák nyelv nagyobb térnyerését az iskolákban). Különben, az én fiam, hogy járt mindkét iskolába, megmondhatja, hogy mindkét iskolában van nacionalizmus.” (interjú – B. M.)

A taksonyi magyar iskola jelenlegi igazgatónője harmadik éve van az iskolában, és jelentős szemléletbeli váltást hozott az intézménybe. Igényesebb oktatást kívánnak elérni, növelve az iskola vonzerejét, megnyerve ezáltal a vegyes házasságban élő, „bizonytalankodó” szülőket is.

A magyar iskola megújulását bizonyítja, hogy új, többféle segédeszközt használnak, ismerik és használják a magyarországi tankönyveket (általában kiegészítő segédanyagként), pályázatokat nyújtanak be magyarországi alapítványokhoz. Folyamatosan színesítik, bővítik az iskola körül szerveződő „szabadidős foglalkozások” sorát – pl. házi szavalóversenyt, mesemondó „fesztivált”, énekversenyt szerveznek magyar és szlovák nyelven, kulturális rendezvényekre, egy-egy közeli kirándulásra viszik a gyerekeket.

„Kirándulni Komáromba szoktuk évente vinni a gyerekeket, a Jókai Színházba, valami gyerekelőadásra, azt nagyon szeretik. A Jókai Múzeumot is meg szoktuk nézni. Próbálok azért valami magyar programot szervezni nekik. Azonkívül Galántára vittem el őket a honismereti múzeumba, a reneszánsz kastélyba, itt Taksonyon a tájházba, mert azt is csak kívülről ismerik. Igyekszünk. Moziba visszük őket Galántára. Vagy ha a Csemadok szervez valami összejárási akciót magyar iskoláknak, próbálunk azok közül is olyat kiválasztani, ami színvonalas, megéri, szeretik a gyerekek. És hogy ad is valamit a gyerekeknek... Fontos, hogy a gyerek az iskolán keresztül kapjon valamit a magyar kultúrából, ha máshogyan nem...” (interjúrészlet – S. A.)

Az igazgatónő elmondása szerint elsődleges céljuk, hogy az iskolát újra vonzóvá tegyék a taksonyi szülők és gyermekeik számára, az intézmény előnyeit hangsúlyozva – pl. hogy helyben van, nem kell naponta utaztatni a gyerekeket, hogy kisiskola, ahol több idő jut a személyes foglalkozásra, a gyengébb képességű gyermekekkel egyénileg tudnak foglalkozni, hogy több a közvetlen kommunikáció gyermek és tanító között, nyugodtabb körülmények között végezhetik munkájukat. Nehezen megváltoztatható hátrányként szerepel továbbra is, hogy az ún. művészeti iskolák – hangszeres zene, rajz, ének – Galántán vannak, és sok esetben egyszerűbb megoldásnak tűnik, ha a gyermek ugyanazon a helyen végzi a két iskolát, tehát Galántán.

A falu értelmisége azonban továbbra is Galántát részesíti előnyben, annak jobb színvonalára, a gyermek tanulmányainak folytonosságra hivatkozva, hiszen ott felső tagozat is működik. S bár, amikor taksonyi értelmiségről beszélünk, nagyon kis létszámról van szó, de minden bizonnyal mintaeértékű az ő magatartásuk, iskolaválasztásuk a faluban. (Itt érdemes talán megemlíteni a magyar iskolába járó gyerekek családi hátterét, szüleik iskolai végzettségét: a jelenleg az intézménybe járó 22 gyermek közül mindössze 2 gyermek szülei végeztek főiskolát/egyetemet, 12 rendelkezik érettségi vizsgával, és 8 gyermek szülei rendelkeznek csak alapfokú végzettséggel).

A falubeli iskolaválasztás hosszú távú következményeit világosan felismerik a szlovák és a magyar iskola tanítói is, elmondásuk szerint éles „harc” fo-

lyik minden évben az iskolai beíratások idején az új elsősökért. A helyi magyar és szlovák óvodából látogatóba hívják a „ballagó” óvodásokat, kisebb ajándékokkal, bemutatóórával csalogatják őket. Az utóbbi évek tapasztalatai, s néhány rendelkezésre álló statisztika alapján rekonstruálhatók bizonyos tendenciák az iskolai beíratások és a szülők etnikai önbesorolása kapcsán. A szlovák iskolát végzett, (még) magyar anyanyelvű szülők többnyire szlovák iskolába íratják gyermeküket.

A egyes házasságokból származó gyermekek, abban az esetben, ha az egyik szülő szlovák iskolákat járt, még kis eséllyel ugyan, de előfordul, hogy magyar iskolába kerül, többnyire, ha az édesanya (feltehetőleg a hagyományos családmódból fakadóan, ahol az anya foglalkozik többet a gyermekekkel, így pl. a lecke megírásában, a házi feladatoknál). Jelenleg a magyar iskolában egyetlen olyan gyermek tanul, aki ilyen vegyes házasságból jött. A város-falu versengésben az említett értelmiséginél a város javára döntő magatartáson kívül felfedezhető még egy általános minta. Ha a beíratásra kerülő magyar gyermeknek van idősebb testvére (min. felső tagozatos), aki naponta jár be Galántára, akkor a szülők automatikusan a fiatalabb gyermeket is oda íratják, gyakorlati okokból.

„Stratégiai okokból” a magyar iskola igyekszik szorosan együttműködni a magyar óvodával, megtartani, és a magyar iskola felé „terelni” a gyerekeket, bevonva akár a Csemadokot vagy a faluvezetés segítségét (anyagi támogatás, apró ajándékok karácsonyra, Mikulás-napra, beiratkozás előtt).

„Úgy látom, hogy az óvodánál kéne kezdeni, mondom a Csemadoknak is, hogy ne feledkezzünk meg az óvodásokról, mert onnét indítják a gyerekeket. Én az óvodával felvettem a kapcsolatot, hogy ne legyen a két intézmény elszakadva. Hogy hozzánk kerüljenek a gyerekek. Hogy ne legyen nyilvánvaló, hogy ha szlovák óvodába jár, automatikusan szlovák iskolába kerüljön. Kétféle szülő van – aki biztosan tudja, hogy mit akar, hogy szlovákba adja. Azon nincs mit nagyon meggyőzni. Kész. Ő nem beszélget. A vegyes házasságoknál, ahol az apuka magyar, de az anyuka szlovákba járt, ott a gyerek szlovákba megy. Végül is, aki itt van nálunk, vegyes házasságból való gyerek, ott az anyuka magyarba járt. Az ellenkezője ritka.” (interjúrészlet – S. A.)

Kiderült az is, hogy az óvodán belül előfordul, a magyar kiscsoportból a szülők szlovák nagycsoportba íratják át gyermeküket, hivatkozván arra, hogy különben nem tanul meg jól és időben szlovákul. Szlovák óvoda után pedig a gyermek szlovák iskolába kerül, hiszen az utolsó óvodai év már iskolai előkészítő is egyben. A magyar iskola tanítóinak elmondása szerint az ilyen „átcsúszásokat” igyekeznek megakadályozni.

Az iskola igazgatójának közvetlen célja, hogy megtartsa az iskola jelenlegi két osztályát. (Az utóbbi két évben a járási tanügyi hivatal külön engedélyével működhet két magyar osztály, az érvényben lévő tanügyi törvények alapján erre nem lenne lehetőség, mert az 12 fő alatt az osztály megszünteté-

sét, illetve összevonását írja elő). Az iskolavezetés szerint az elkövetkező tanév a „mélypont”, onnantól kezdve pedig enyhe létszámnövekedésre számítanak a megemelkedett óvodai beíratások ismeretében.

„...lehet, hogy faluszinten kisebbségben vannak (a szlovákok), de iskolaszinten ez az arány megváltozott. A szlovák iskolában most 26 (!) gyerek van. Tavaly pont fordított helyzet volt – nekik volt 22 gyerekünk, nekünk 26. Most van nekik 8 elsősük. Hogy a szlovák Maticás igazgató befolyása lehet-e benne..., viszont szakmailag annyit nem bizonyítanak. Versenyeken, vagy műsorokon nem mutattak annyira semmit kifelé, hogy ezzel fogták volna meg a szülőket. ... Hogy látom a magyar iskola jövőjét? Ha 1-2 éven belül nem lesz növekedés, nincs nagy jövőnk. Azért kéne most mindent maximálisan megmozgatni. Talán még a jövő év lesz egy kicsit alacsonyabb létszámmal. Aztán már, ha az óvodában lesz kisgyerek, akkor nekünk sem kell félnünk. Akkor van remény.”

A taksonyi magyar és szlovák alapiskola között nyílt rivalizálás, s időszakosan fel-felerősödő rejtett ellenérzés működik. Ezt a helyzetet különösen kiélezte a jelenlegi magyar igazgató a korábbi helyzethez viszonyított szokatlan aktivitása, vitalitása, iskolamegújító szándéka, illetve a szlovák igazgató Szlovák Nemzeti Párthoz való tartozása, Matica tagsága és ténykedése, ami magyar értelmezések szerint egyértelmű a nacionalizmussal, és magyarellességgel párosul. Ebben a helyzetben a két iskola között semmiféle pozitív együttműködés nem létezik.

„A szlovák iskolával elég hűvös a kapcsolat. Egy ebédlőt használunk, váltásban, ott szoktunk találkozni maximum, menet-jövet. A kultúrházass fellépéseken, programokon szoktunk még találkozni. De nem igyekszünk velük különösen közös akciókat szervezni. És ez elsősorban belőlük fakad, valahogy elzárkóznak attól, hogy érintkezzenek velünk, nehogy fertőzzük a gyerekeiket (nevet), hogy megtanuljanak magyarul.” (interjúrészet – S. A.)

Az iskolaválasztás kérdése és a magyar iskola működése a „küzdelem” retorikájával van megtűzdelve magyar oldalon, a helyi értelmiség a „hanyatlás”, a teljes demográfiai fordulat, a falun belüli kisebbségbe kerülés első jeleit látja benne, s próbálja elejét venni, illetve lassítani a folyamatot.

Ebben a „küzdelemben” az iskola tanítóit támogatva – elsősorban a beíratások idejére korlátozva – részt vesznek a magyar politikai pártok és civil szervezetek is. A taksonyi szlovákok a többségi ember „értetlenségével” állnak a magyar szülők iskolaválasztási küzdelmei előtt, egy jóval „pragmatikusabb” logikát hirdetve:

„A gyűlöletet, az undorító politikát felülről hozzák ránk. Ez engem rettenően aggaszt és bosszant. Volt egy barátnőm, magyar volt. Az ő menyé magyar iskolákat végzett, és főiskolára akart menni. Mindig mondta az anyjának: 'minek erőltettetek engem magyar iskolába?!', merthogy a szlovák főiskolán duplaannyit kellett tanulnia, mint azoknak, akik szlovák iskolából

kerültek oda. Az egyedül nem tetszik, hogy néhányan készakarva magyar iskolába nyomják a gyereket, még középiskolába is. Legalább középiskolába, ha látják, hogy tehetséges gyerek, miért nem rakják szlovákba, hogy meheszen aztán tovább?! Hogy tökéletesen elsajátítsa a nyelvet, hogy ebből aztán ne legyenek problémái. Így aztán nem lennének olyan gondok, hogy miért nincs magyar egyetem... Nem lenne igény rá, nem?? És hát az állam nem áll úgy anyagilag, hogy indítson ruszin egyetemet, magyart, cigányt stb. Itt azt látom, hogy a szülők ártnak a gyermekeknek a makacsságukkal. Persze van, hogy elmennek külföldre, Magyarországra, de akkor az állam (Szlovák – sic!) fizesse, hogy ő külföldön akar tanulni? Vagy ha szülő fizeti, az megéri a szülőnek??” (interjúrészlet – B. Z.)

Társadalmi, civil szervezetek

Taksonyon két jelentős társadalmi-kulturális szervezet működik, a magyarokat tömörítő Csemadok és a szlovák Matica. A Csemadok⁷ (Szlovákiai Magyarok Kulturális Szervezete) helyi szervezete 1999-ben ünnepelte 50. fennállását (akárcsak az ország más pontjain működő alapszervezetek), s a hatvanas évektől az 1998-as rendszerváltásig a magyar etnikai identitás és kultúra viszonylag szabad fórumaként működött. Bár országos szinten a kommunista hatalom korlátok közé szorította a szervezet tevékenységét, mozgásterét, határozottan megszabta „kulturális” jellegét (hogy kell egy nemzeti kisebbségnek megjelenie a szocialista társadalomban, gyakran népies kliséket aggatva rá), de a helyi szervezetek szintjén a Csemadok mégis egyfajta belső szabadságot, nyilvános magyar nyelvű, magyar kultúrájú társadalmi teret tudott létrehozni, s feltehetőleg pontosan ennek köszönhette népszerűségét országszerte, így Taksonyon is.

Az 1960–70-es évekről elmondható, hogy a taksonyi Csemadok komoly közösség-szervező, integráló szerepet töltött be a falu magyar lakossága körében. A „Csemadokosok” népszínműveket adtak elő, előadói esteket, szavalóversenyt, bált, történelmi emlékestet szervezetek. Rendezvényeiknek a fent említett időszakban kisebb-nagyobb hullámvölgyekkel ugyan, de folyamatos vonzereje volt. A szervezet kimutatásai, évkönyvei alapján 150–200 tagot számlált a legaktívabb években, mára ez a szám harmadára-negyedére csapant.

⁷ A faluban a Magyar Koalíció helyi alapszervezete is működik, a rendszerváltást követően megalakult Magyar Kereszténydemokraták, Együttélés és Magyar Polgári Párt utódként. A koalíció megalakulása előtt Taksonyon a Magyar Kereszténydemokrata Párt rendelkezett messzemenően a legnagyobb tagsággal, a mostani MK gerincét is ők alkotják. A Csemadok és a MK tagsága lényegében megegyezik, tevékenységük összefonódik, ezért nem érzem szükségét, hogy a helyi MK működését különálló fejezetben elemezzem.

„A taksonyi alapszervezet 1949. december 6-án alakult, évente 2-3 mulatságot szervezett, színdarabokat adott elő nagy sikerrel. Például 1955-ben a Gül babát, az ötvenes években esztrádműsorokkal vendégszerepeltek a környező falvakban. '59-től egyfajta stagnálás volt megfigyelhető, a tagság lecsökkent 43 főre. A hatvanas évek közepétől újra beindult az élet, új vezetőség került az élre, fiatalok, tanítónők vették át a kultúra szervezési feladatát. Majálisokat rendeztek a taksonyi erdőben, előadásokat vendégelőadókkal, hazai és magyarországi színészekkel, történészekkel, írókkal író-olvasó találkozókat. 1967-ben külföldi kirándulást szervezett a Csemadok Vaskútra, a kitelepített rokonok, ismerősök meglátogatására. A buszt a szervezet fizette, az év majálisából befolyt pénzből. (...) 1973-tól öt éven át sikeres író-olvasó találkozókat tartottak (volt, hogy 350-en is részt vettek). Szavalóversenyeket tartottunk, a csúcsidőben három napos volt a rendezvény, gyerekek és felnőttek is indultak, volt, hogy 150 versenyző is összejött, a vasárnapi gálán már csak a legjobbak szerepeltek. A galántai Csemadokon keresztül olyan hírességek is eljöttek Taksonyra, mint Vas Lajos karnagy, Lőrincze Lajos nyelvész, esztrádcsoportok Magyarországról. Hazai írók, történészek – Püspöki, Duba, Mács József, az Ifjú Szívek, stb.... A Csemadok megünnepelte mindig a falu hírességeinek évfordulóját, pl. Troch Pál halálának 50. évfordulóját, törődött a falu emlékműveinek rendbehozatalával, stb. ...” (Interjúrészlet – P. I.)

A taksonyi Csemadok napjainkra fokozatosan elveszíti helyét, funkcióját a faluban, gyakorlatilag kirakatszervezetté vált – a háttérben rejlő, rendkívül összetett okok között említhető a magyar pártok helyi szintű megjelenése, feladatvállalása, melyek sokat átvettek az előbbi szervezet szerepköréből, bizonyos értelemben kiszorítva a Csemadokot szervezeti egyeduralmából. Megfigyeléseim alapján a változás okai közé sorolhatók a falubeliek megváltozott életvitele (intenzitás és életminőség tekintetében egyaránt), jelentősen átalakult igényei – az „alternatív” szórakozási, időtöltési formák megjelenése (tv, videó), az új gazdasági versenyhelyzet, mely sokszor a falubelieket szabadidejük rovására egyéb jövedelemkiegészítő tevékenységekbe kényszeríti (lásd az egész környékre jellemző nagybani kertészkedés, piacra termelés, és egyéb másodállások). Természetesen az említett változás egyáltalán nem helyi jelenség, általános (regionális, országos) tendenciákról van szó, melyek az adott falu etnikai, kulturális, közművelődési viszonyaiban is megjelennek, az említett makrofolyamatok lokális lenyomataiként.

„Az elszlovákosodásról szólva, ezek nem visszaállítható folyamatok. Esetleg meg lehetne fékezni, pl. kultúrával. Szüksége lenne a helyi fiataloknak egy kultúrházra, hogy ne a falusi buszmegállóban kelljen ücsörögniük. A nagy kultúrház egyszerűen nincs kihasználva. Ha pedig a Csemadok venné át a fiatalok szervezését, az baj lenne. Az megint egy támadási felület lenne, hogy megint a magyarok szervezkednek, és hogy szegény szlovák fiatalok ki vannak rekesztve. ... A lányomat is keresik szlovák gyerekek, barátkoznak. Kelle-

nek ezeknek a gyerekeknek olyan kulturális alkalmak, tevékenységek, ahol megnyilvánulhatnak. Az igényes kultúra nagy pénzbe kerül, ezt helyi szinten nem lehet megfizetni. Azután maximum el lehet menni a nagyvárosokba. Itt akkor vevők az emberek a kultúrára, ha a gyerekeiket látják szerepelni. Falusi csoportok kölcsönös fellépései, tánckör, tánccsoport. Ha van személyes kötődés a szereplőhöz, akkor van sikere, akkor van értelme. Ráadásul faluhelyen szezonhoz kötött a kultúra, csak télen lehet, rossz időben, mikor már nincs kerti munka.”

Az elmondottak ellenére, a Csemadok folyamatosan próbálkozik tevékenységének megújításával, a fiatalabb korosztályok megnyerésével, ám érezhető, hogy helykeresésük a megváltozott körülmények között nehézségekbe ütközik. A szervezet elnöke így összegzi mostani feladataikat:

„A Csemadok küldetése Taksonyon a falu magyar lakosságának egybetartása, mert 'nyelvében él a nemzet'! A Csemadok sokszor mélyebb, keményebb politikát folytat, mint a magyar pártok, akik túlon túl engedékenyek,... mert a kultúra is politika, fontos a kulturális feltételek megteremtése a közösség továbbéléséhez. Állami támogatásunk nincs, az önkormányzat segítségét (beleértve a pénzügyi segítséget is) élvezzük. Fontos lenne a fiatalok öntudat- nevelése, programok biztosítása, pl. nyári táboroztatás, ilyesmi...” (interjú- részlet – P. I.)

Rövid betekintő elemzéseként álljon itt a taksonyi Csemadok 1999-es éves programja. A lista 14 különböző tevékenységből áll, ezek között szerepel havi egyszeri vezetőségi ülés, évi egyszeri évszáró taggyűlés, a területi és országos taggyűléseken való részvétel – mint passzív, a szervezet formális létét reprodukáló események – továbbá emlékünnepek sorozata: március 15-e, Taksony szobrának megkoszorúzása, történelmi teadélután a deportáltak emlékére, illetve 3 olyan rendezvény, melyek a tágabb értelemben vett közművelődés-szórakozás kategóriába sorolhatók – farsangi batyubál, karácsonyi koncert a katolikus templomban, illetve anyák napi köszöntő és kultúrműsor a taksonyi magyar alapiskolások közreműködésével. Ezzel csupán azt próbálom érzékeltetni, hogy a Csemadok egyre inkább a formális-ünnepi szféra részévé válik, kevés kapcsolata van a mindennapokkal, inkább múltba forduló, emlékező szerepet tölt be, melynek minden bizonnyal lehet egyfajta identitás-szervező, strukturáló ereje, de kevés üzenetet, megoldást ad a jelen történéseire, kérdéseire a ma emberének.

„A magyarság nemcsak akció, ünnepélyekkor előhúzendó valami, a mindennapok része kéne hogy legyen. A gyerekeknek a község múltjáról is többet kéne beszélni. A Csemadok, mikor csomagot oszt Mikulásra, iskolába menetkor, el kell mondani, hogy ki adja ezt az ajándékot, mi a Csemadok, s hogyha felnősz, te is tagja leszel ... az iskolába induló gyerekeknek az idén a Csemadok könyvet adott, La Fontaine-meséket. Beleírták az első lapra: 'e szavak legyenek veled mindenütt: maradni mindig magyarnak'! ... Így kéne

valahogy. Nem hogy a másikat sérteni, bántani, hanem megtartani a magamét, hagyni a másikat, és elfogadni. Mindent használj fel a magad javára, mint az építőköveket, tanuld meg tőlük a jót, de ne add fel magad! Valahogy így kéne...” (interjúrészlet – P. P.)

„A Matica Slovenská kulturális szervezet („Szlovák Anyácska”), röviden Matica, bár jóval kisebb méretekben, de hasonló jellegű tevékenységet fejt ki a faluban, mint a Csemadok. Kulturális jellege ellenére egyértelmű kötődéseket mutat bizonyos politikai pártokhoz s azok nemzeti-jobboldali ideológiájához (elsősorban a Szlovák Nemzeti Párt jön szóba, esetleg a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom – HZDS), s ezt a legtöbb szlovák a faluban nehezményezi, túlon túl radikálisnak érzi a Maticát, elveti ’magyarellenességét’ ... Úgy tűnik nekem, hogy a szlovákok nem tudnak úgy összetartani, ahogy azt a magyar nemzetiségűek teszik. Nem tudom, miért... Ez attól is függ, hogy milyen a vezetőség. Kinek mennyire fekszenek. A ’90-es években, mikor elkezdtek jobban aktivizálódni (a maticások), és láttam, hogy kik működnek, akkor eldöntöttem, hogy távol maradok ettől. Hagyjanak békén! Figyelem, ami országos szinten is megy ebben a szervezetben, nem tetszik! Extrémisták! Hülye beszédek... Jöjjenek ide, Taksonyra, és nézzék meg! Nincsenek semmiféle súrlódások. Még hogy súrlódások... Mindkét nemzetiségből van 4-5 család, akik nem férnek a bőrükbe, azok mennek egymásnak neki. Miattuk kell aztán a többieknek is szívnia a fogát?! ... Amellett, hogy sokan szélsőjobbos, feszültségkeltő magatartását vetik a szemére, a Maticának, mint bármely más civil alapokon szerveződő kulturális szervezetnek, ugyanúgy meg kell küzdenie célközönsége, potenciális tagsága érdektelenségével, a szlovák lakosság nehezen mozgósíthatóságával, ugyanúgy, ahogy az utóbbi időkben a Csemadok ’harcol’ a teljes passzivitás, a gazdaság rohamos csökkenése, elöregedése ellen. A Matica szervezet helyi vezetőinek elmondásai alapján, a fiatalokat próbálják ’fogni’, bevonni tevékenységükbe, gondolva a taksonyi szlovákság és a szervezet jövőjére. Évente tábortüzet szerveznek a helyi szlovák alapskola udvarán, sportnapot a focipályán – érdekes módon ezekre a rendezvényekre a helyi magyar gyerekek is szívesen elmennek, s nem is zárják ki őket, semmiféle feszültségek nem adódnak ebből. Évente megtartják az anyák napját a helyi kultúrházban (külön a magyarok rendezvényétől, általában egy héttel később), egy-egy ifjúsági kirándulást szerveznek Szlovákia olyan nevezetes helyeire, rendezvényeire, melyek valamiképpen kapcsolatban állnak a szlovák kultúra, identitás ’megtartásával’, ’éltetésével’ (pl. Tavalý a vychodnáí folklórfesztiválra utaztak el). Állandó tagságuk 10-20 fő között mozog az utóbbi időben. ... De a fiatalokkal nálunk is gondok vannak, kevesen vannak. Megalakult a Maticások klubja, ami nem a Matica alaptagságába tartozik, 10-11 tagjuk van, 15 éves korig. Valamikor volt énekkarunk is. Ma sajnos a tanítósnak nincs ideje iskolán kívüli tevékenységek megszervezésére. Nincsenek megfizetve, nem csinálják. Tánccsoport is volt régen. Ma talán

nem is akarják. Más az érdeklődésük. De a taksonyi fiatalságnak hiányzik itt valami. Egy helyiség, ahol összejöhetnének időnként. Az én gyerekeim idejében még összejártak a magyar–szlovák fiatalok, magnót hallgattak, aki akart táncolt, pingpongoztak, biliárdoztak, ma az utcán állnak...” (interjúrészlet – B. Z.)

A csekély létszám ellenére a magyarok tartanak tőlük, „agresszívnak”, „uszítóknak”, „összeférhetetlennek” tartják őket, olyanoknak, akik rejtve konfliktusokat okoznak a faluban.

„Az, amit említett, hogy X-né mondja a Maticáról, hogy nyitottak... Hát! ... Eléggé konzervatívak. Ha már valaki, az itteni Csemadokról inkább elképzelhető, hogy szívesebben nyit. Én elmegyek az ő rendezvényeikre (ez nem általános dolog Taksonyon, a riportalany felesége szlovák), annak ellenére, hogy magyar vagyok. De hogy ők ugyanezt tennék, ... és ez nem taksonyi jelenség (a konzervatív-nacionalista magatartás), ez össz-szlovákiai jelenség. Mintegy központilag irányított dolog.” (interjúrészlet – T. V.)

A magyarok többnyire az országos Matica-szervezet támogatását, erejét és pénzügyi forrásait látják mögöttük (hatalmas állami és párttámogatásokról beszélnek, felülről irányított politikáról, szlovák családok betelepítésének szervezéséről, finanszírozásáról, stb.).

„Felvásárolják a földeket, telkeket a szlovákok, újgazdagok építkeznek, akik szlovákok. Itt az utcánkban is, itt azelőtt egy szlovák se volt, most bejönnek ide a számba... (mutat a szemben lévő újonnan épült családi házra). Ennek a M-nak is (magyar családnevet mond) az anyja magyar, ez meg már nem akar megszólalni az istenfiáért... Az utca elején lévő házat is nézegette egy ríherongy nőcske, két gyerek lógott rajta, nem úgy nézett ki, mint akinek pénze volna. 'Föntről' volt valahonnan (északról). Kérdeztem, hogy meg tudná-e fizetni, aszongya – támogatják őt! (és elmond egy feltételezést, a HZDS fizet a szlovákoknak, hogy beszívárognak, telkeket vegyenek a faluban).” (interjúrészlet – P. E.)

„Itt a faluban az újonnan építkezők többsége szlovák, ők azok, akik anyagilag inkább megengedhetik maguknak. És ettől félek, hogy egy új szlovák generáció fog felnőni az ő gyerekeikből. Az itteni magyarok hibája, hogy eladják a telkeiket akárkinek, a beköltöző szlovákoknak, nem becsülik meg a földet, az otthont, az örökséget. Sokan jönnek messzebből is, hogy kik támogatják őket, ez már politika ... (HZDS). A valamikori magyar házakat a betelepült szlovákok eladogatják, az áttelepült öregek kihalnak, a gyerekeik pedig nem akarnak maradni, nekik a pénz kell. A telkek, házak egy részét visszaveszi az eredeti tulajdonos magyar rokonsága, de többségében nem ez van. Továbbá a földalapról kivett területeken építkeznek, ahol azelőtt magyarnak nem lehetett. Ott most vidáman ők építenek.” (interjú – P. P.)

A magyarok a „maticásokat” vádolják a Taksony helységnévtábláról szóló szavazás „elbuktatásával”, mely hosszú időre megbolygatta a falu amúgy

„mérsékelt távolságtartással” jellemezhető etnikai viszonyait (a későbbiekben részletesen szólunk erről), valamint őket okolva a magyar iskola beiskolázási számainak csappanásáért is.

„A tábla ellen buzdítottak a Maticások, meg hogy a Taksony történet nem igaz, hogy a Taksony vezérről lett elnevezve a falu. A Maticások itt, a kultúrházban tartanak gyűléseket, járnak össze rendszeresen. Lehetnek vagy tíz-húszan, talán negyvenen is ... Az biztos, hogy több a Maticás, mint a Meciar-párti (HZDS–Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom). Az emlékművel (Taksony-szobor) az volt, hogy jön a daru és kiemeli. Jó, nem a Maticások voltak, de nyomást gyakoroltak ... A taksonyi szlovák iskolában a 11 gyerekből, aki jelenleg oda jár, 8 magyar! Ez is az ő művük, a Maticás igazgatónjéé...” (P. L.)

Gyakran erőszakos és „nem tiszta politizálást” tulajdonítanak a Maticának – pl. a tábla-ügy kapcsán vádaskodó cikkek jelentek meg a *Slovenská Republika* című szélsőjobboldali lapban, mely a taksonyi magyarokat nacionalizmussal, sovinizmussal vádolja. A cikk háttérében a helyi Maticások kezdeményezését látják, mivel a cikk szerzője is a szervezet járási vezetőségének tagja.

„Hogy érezzük-e mi, szlovákok, hogy itt kisebbségben vagyunk? Bizonyos mértékig igen. A magyar érdekek túlzottan érvényesülnek itt a faluban. Megmondom nyíltan, kicsit az már sok, amit a magyarok követelnek itt (a tábla-ügyre utal). Én járok sokfele (az országban), tudom, mi a helyzet. Nem hiszem, hogy szükség van rá (a magyar falunévtáblára). Egyáltalán nem. Hiszen ha öt nemzetiség élne itt, akkor hány táblának kellene itt kirakva lennie?! Nem attól függnek a dolgok, mi van kiírva...” (interjúrészlet – K. M.)

Gazdasági szféra, csoportosulások

A vállalkozói szféra Taksonyon leginkább a „vegyesség” fogalmával jellemezhető. A 2000 augusztusában hivatalosan bejegyzett vállalkozók száma 144, ebből kb. 65-70-en magyarok, de az egyértelmű besorolás eleve problematikus, mert sokan közülük egyes házasságban élnek, vagy bár magyar általános iskolát végeztek (tehát gyermekkorukban a magyar volt az első nyelvük), de mára inkább szlovákul beszélnek, gyermekeiket szlovák iskolába írátták, szlovák baráti körük van, stb. A vállalkozókra Taksonyon általánosságban elmondható, hogy etnikus kötődésük kevésbé egyértelmű („fele szlovák, fele magyar” – mondja találoán a helyi szólás), sokkal könnyebben járják át a falu amúgy meglehetősen merevre szabott etnikai határait, váltanak szerepet, szituációtól függően.

„Taksony legnagyobb vállalkozójáról elmondhatom, hogy pl. a felesége szlovák, vagy legalábbis olyan 'galántai szlovák', hogy tud magyarul is, biztos tud..., de a gyerekei, ha jól tudom, szlovákba járnak. De ezt a konyha felé (csa-

ládon belül) *kell elintézni, kifele ilyen nem is érdeklí az embert. És ő* (az említett nagyvállalkozó) *kifelé demonstrálja, hogy magyar. Lehet, hogy tartja a kapcsolatot szélsőséges szlovák körökkel* (a Szlovák Nemzeti Párt vezetőivel, ahogy a faluban többen mondják), *de demonstrálja a magyarságát is... Pl. a paksi blues-fesztiválnak évente egyik fő szponzora* (a szomszédos Galánta testvérvárosa Paks, ez az elsődleges indíték). *A másik nagyvállalkozó viszont itt a faluban szélsőségesen magyar érzelmű..., és ezek ketten nagy cimborák.*” (interjúrészlet)

Az idézett interjúrészlet is szemlélteti a helyi vállalkozók látszólag ellentmondásos etnikai kötődéseit, melyeket időnként felülírnak tényleges vagy külső megfigyelők által feltételezett, vélt üzleti érdekek, esetleg személyes baráti kötődések, máskor másfajta érdekek ellentétes irányban erősítik meg az adott vállalkozó etnikai identitását. Ezzel csak azt próbálok érzékeltetni, hogy a vállalkozói szférát számtalan érdek tagolja, melyek közül az etnikai hovatartozás csak egy a lehetséges kapcsolódási pontok közül, de általában változó jelentőségű kategória. Az is megállapítást érdemel, hogy az etnikai hovatartozás választása nem egy egyszeri döntés eredménye, és nem korlátozódik az „igen/nem” kettős alternatívára, hanem sokkal inkább egy etnikai skála mentén modellálható, mely alapján a legtöbb vállalkozói döntés a „vegyesség” sávjába sorolható.

A rendszerváltás után vállalkozói klub alakult a faluban, hogy kölcsönös együttműködéssel, a falu vezetésétől támogatva, közös érdekeket megfogalmazva, a falu gyarapodását, fejlődését segítsék. Vállalkozói vélemények szerint a polgármester rugalmatlansága, rossz helyzetfelismerése miatt ez a kezdeményezés a korai kezdetekben elbukott, holott sokak szerint „nagy lehetőségek” rejtettek benne. A klub alakulása idején jelentős állami támogatásokat kaphattak volna az önkormányzat és helyi vállalkozók által közösen kidolgozott munkatervek, falufejlesztési pályázatok. Az előbbi időszakot a legtöbb vállalkozó az elszalasztott lehetőségek időszakaként emlegeti, csalódottságának, kiábrándultságának adva hangot, egyben azt is sejtetve, hogy nagy lelkesedéssel, közös üzleti sikerek reményében alakították annak idején magyarok és szlovákok együttes erővel ezt a civil szakmai szervezetet.

Az előbbieken alapján feltételezhető, hogy jó esélye lehetett volna egy sikeresen működő vállalkozói szervezetnek betölteni a nyilvános szférában egy etnikusan semleges lokális identitás meghatározó pillére, szervezőeleme szerepét. Mára ez a kezdeményezés teljesen elhalt, a vállalkozók szerint a polgármester a hibás. A polgármester szerint viszont a vállalkozók kialakulatlan, nehezen körvonalazódó, elhamarkodott tervei következtében.

Annak ellenére, hogy a vállalkozók nem különülnek el kifejezetten „magyar” és „szlovák” csoportokra, felfedezhetőek bizonyos etnikus színezetű preferenciák közöttük, melyek befolyással vannak a meglévő vállalkozói hierarchiára is a faluban.

„Hogy magyar–szlovák vonalon van-e szelekció? Azt gondoltam, hogy nincs, erről már egyszer beszélgettünk... De azóta gondolkodtam, figyelek, és van. Megtörtént olyan, hogy a szakterületemből, hogy egy vállalkozót meg-szólított egy revíziós technikus (az interjúalany szakterülete), 'hogy lehet az, hogy neked egy magyar csinál revíziót'? (rá utaltak). Találkoztam ezzel a do-loggal. Volt ilyen élményem”. (interjúrészlet – M. T.)

Vállalkozói kapcsolatokról kiváltképp nehéz pontos, jól használható információkat gyűjteni, s hitelértékük nehezen ellenőrizhető empirikusan. A vállalkozókkal készített interjúkból leszűrhető, hogy létezik egy a teljesen magyar, „félíg-magyar” (részben asszimilálódott) és/vagy magyarul beszélő vállalkozók lazán összefonódó csoportja. Saját megítélésük szerint, szívesebben tartanak kapcsolatot „teljesen” szlovák (galántai, pozsonyi „tisza szlovákkal”), mint helyi, áttelepült szlovákkal (akik ugyan többnyire már Taksonyon születtek, de a falu köztudatában szüleik alapján ők továbbra is „áttelepülteknek” számítanak).

A hierarchiának, mely magyar, „tisza” szlovák, „áttelepült” sorrendben gondolkodik, nyilvánvalóan történeti okai vannak, ám a magyar vállalkozók nyilvánvalóan másképpen indokolnak.

„Van itt, Taksonyon egy ilyen réteg, 'bejöttek' (áttelepültek), (sorolja a nevetek), ők például csakis az övéik, saját maguk között üzletelnek. Ha már közülük nem tud senki segíteni, akkor jönnek el utánam. Ez megtörtént. Jött aztán pl. a galántai Matica (szlovák „kulturális” szervezet, magyarellenességéről híres) éllovasa is utánam. ... Az te-szlovákokkal (nem áttelepült, „őshonos szlovákok”) nincs gond. Például itt van egy pozsonyi srác, ott van szétfutott vállalkozása, itt csak egy részlege, vele nincs gond. Ezek a 'jöttmentek' a gond.” (interjúrészlet – M. T.)

A magyar–szlovák bizalmatlanság él tovább azokban a megfogalmazásokban, amikor „alattomosnak” nevezik az „áttelepülteket”, pl. „mert értenek magyarul, de nem vallják be”, csalásként értékelve passzív nyelvismeretüket, melyet csak ritkán fednek fel, ha érdekeik is megkívánják, „kétszínűnek” tartva őket emiatt. Az utóbbi megállapítás feltehetően a kettős identitás, kettős kötődés iránti bizalmatlanság, a nehezen besorolhatóság, illetve a falu emlékezetében folyamatosan átörökített történelmi sérelmek (elsősorban a kitelepítések emléke) számlájára írható. Ezek a sztereotípiák, stigmák faluszinten érvényesek, nem kizárólagosan a magyar vállalkozói csoport sajátjai. Csupán azt kívántam érzékeltetni, hogy az olyan, úgymond rugalmas, „befogadó jellegű”, profitorientált csoportot is, mint a vállalkozók, átjárják az etnikusan meghatározott elhatárolódások – ha más nem, szimbolikus szinten, a retorika, a mindennapi megfogalmazások szintjén. Mindez nem jelenti azt, hogy magyarok és „áttelepültek” nem kötnének üzletet, ha gazdasági érdekeik úgy kívánják, mindössze azt próbáltam érzékeltetni, hogy itt is léteznek etnikusan kódolt preferenciák. De megjegyzendő, hogy a vállalkozók csoport-

ja – a szituációfüggő, időnként etnikai elkülönülésen alapuló csoportja – sokkal erősebben differenciálódik gazdasági erő, piac- és versenyképesség alapján, ahogy az másutt is jellemzi e csoportot.

„Itt megvan az a dolog, hogy ugye én is a záhorákoktól („hegyen túliak”, Pozsonytól nyugatra), a Sastínon keresztül egészen Ipolyságig egy csíkban lefedem egész ’délvidéket’. De nekem semmi gondom még nem volt – pedig ha kinyitom a szám, azért tudják, hogy magyar vagyok. Esetleg azt mondják viccesen, hogy ’No dalsi madar je tu’!. („Itt a következő magyar!”). Vagy azt mondják ’jó napot’!, mire azt szoktam válaszolni, hogy ’na Slovensku po slovenský’! (Szlovákiában szlovákul! – viccként meséli). Az embernek el kell valahogy lőnie...(oldania a feszültséget). De atrocitás nem ért soha, sehol.” (interjúrészlet – M. T.)

Lokális identitás Taksonyon

A „taksonyiság” tudata létezik, annak ellenére, hogy sokáig Galántához volt a falu csatolva. És itt az idősebb generációt kell megdicsérni, ők nagyon sokat tettek és tesznek ennek az érzésnek a fennmaradásáért. A taksonyiság magyar dolog... Az, hogy valamihez ragaszkodunk, az generációról generációra alakult ki. Szülők plántálták a gyerekeikbe, hogy mi szép ebben a faluban, miért kell ehhez a faluhoz ragaszkodni, és hogy itt vannak a gyökereid. Úgy érzem, ennek a hordozói az itteni magyar taksonyiak. A ragaszkodáshoz idő, hagyomány, kialakult kultúra kell.

Tanulmányom a továbbiakban négy példán keresztül kíván képet és értelmezést adni a település pillanatnyi etnikai viszonyairól, valamint a lokális és etnikai identitás kapcsolatáról a faluban. E négy eset a következő: (1) a magyar nyelvű falutábla körüli konfliktus (melynek mind makro-, mind mikroszintje rendkívül érdekes, ám jelen munkában csak a helyi vonzatait tárgyalom, kissé kiragadva tágabb kontextusából), (2) Taksony vezér szobra és a helyi Csemadok konfliktusa a járási hatóságokkal, (3) a Hős katona szobrának (első világháborús emlékmű) újraállítása a falu templomdombján, valamint (4) a falu víztisztító állomásának tervezett megépítése, majd szinte évtizedes halogatása a közösségi összefogás hiánya miatt.

A Taksony falutábla

A magyar nyelvű helységnevtáblák elhelyezésére a rendszerváltást követően kerülhetett sor, az érvényben lévő nyelvhasználati törvénynek megfelelően. A környező települések határában a magyar helységnevtábla hamarosan meg is jelent. Taksonyon másképp alakult a történet.

A községre a jelenleg is érvényben lévő nyelvtörvény külön paragrafusa vonatkozik, mivel a falu szlovák elnevezése (Matuskovo) mögött szlovák nemzeti személyiség (Janko Matuska, a szlovák himnusz szerzője) húzódik, s az ilyen esetekben a falu lakosságának kell döntenie a kettős névhasználatról, a helyi önkormányzat által kezdeményezett népszavazás során. A törvény értelmében a lakosok legkevesebb 50%-ának kellett volna érvényes szavazatot leadnia, akiből 70%-nak igennel kellett volna szavaznia ahhoz, hogy a magyar helynévhasználat érvényt nyerjen.

„Engem rettenetesen bosszantott, ugyan nem vagyok született 'taksonyi' (az interjúalany magyar nemzetiségű, a szomszédos járásból származik. Kijelentése is jelzi a „született taksonyi” súlyát, jelentőségét, mely mind a mai napig jellemzi a falu értékrendjét), hogy az első népszavazás sikertelen volt. Én jöttem a javaslattal, én mutattam be, hogy a törvény alapján, demokratikus keretek között lehet ilyet csinálni. Bemutattam a javaslatot, és üzentem az itt élő szlovákoknak a X. szlovák képviselőn keresztül, hogy ne féljenek. A törvény értelmében üzentem. Nyilván azért is, hogy nekem hivatásomból adódóan (állatorvos) nagyon komoly kapcsolataim vannak az itt élő szlováksággal, bíztam benne, hogy megértenek, támogatnak. Nem így történt, mint ahogy a polgármester-választásokon se támogattak, mert hogy 'nagy magyarnak valom magam'. (interjúrészlet – T. V.)

Kétszer tartottak népszavazást a községben (az első alkalommal 1995. március 27-én, amikor is az 1456 szavazásra jogosult lakosból 1056-an adták le voksukat, s ebből 776-an igennel, 214-en nemmel szavaztak, második alkalommal három évvel később, 1998-ban tartottak népszavazást, amikor az eredmény pár szavazat híján maradt el a kívánt 70% feletti pozitív kimenetelű szavazati arányától), de a magyar nyelvű falunévtábla máig sem kerülhetett ki a falu határába.

A szlovákság nem kerülte ki ezúttal a szavazást, szép számmal részt vettek. Úgyhogy ez volt a sikertelenség egyik oka. A másik pedig, hogy az itt élő magyarokban sem tudatosult kellőképp, hogyha nagyobb százalékban vesznek részt, visszakaphatta volna a falu a magyar nevét. A szlovákokat nem lehetett meggyőzni, hogy igennel szavazzanak, a Matica annyira erősen tevékenykedett, félre is vezették az embereket. Mert ha az egyszerű embernek azt mondják, hogy „na már most elveszik a Matuskovo-t, és Taksony lesz helyette”, akkor mit érez? Azt érzi, hogy itt valamit cselekedni kell. És még hogyha hozzá bujtogatnak is...

Az etnikai viszonyok, stratégiák szempontjából nézve ez azt jelentette: a taksonyi magyaroknak nem sikerült a szlovákokat megnyerni, hogy támogassák a magyar helynévtábla használatát. A taksonyi szlovákok magyar túlkápnak, a szlovákság fenyegetettségeként élték meg a magyarok kezdeményezését, s a legegyszerűbb stratégiát választva, úgymond „bojkottálták” a szavazást.

„Itt talán én voltam az egyetlen, aki azt mondta, hogy lobbizunk kell a szélsőséges szlovákoknál. Ha nem fogunk lobbizni, úgy megfúrnak minket, hogy ülni fogunk, mint a moziban. Elvetették. Nem is meggyőzésre gondoltam, hanem ultimátumot adni nekik, megszorítani őket. Ha nem szavazzátok meg, nem szavazzuk meg nektek ezt meg ezt ... az iskolának, az egyháznak. Ez itt szemtelenséggel működik. És a szemtelenségre nem az illem a válasz, a hallgatás, hanem a még nagyobb szemtelenség. Mert voltak nekem is olyan élményeim, hogy hordtam szét a felhívást a népszavazásra itt a körzetemben, és az illető szlovák fogta a papírt, és bedobta előttem a szemétkosárba. Az ilyenekkel nem lehet szép szóval.” (interjú – M. T.)

Tehát a magyarok értékelése szerint a helyi szlovákok nem voltak meggyőzhetőek az aktív együttműködésre, a magyarok pedig nem választottak megszorító, agresszív politikát. Mindemellett a szavazati bizottság és a polgármesteri hivatal adatai alapján kimutatható, hogy a magyarok között sem beszélhetünk egységes szavazói magatartásról. A jelentős számú magyar szavazó távolmaradása utalhat a taksonyi magyarok egy részének „vegyes” etnikai identitására, és/vagy a közösségi ügyektől való általános elzárkózására, politikai passzivitására. Az ilyen típusú kérdések megválaszolása azonban meglehetősen összetett és kérdéses vállalkozás, jelen esetben csak lehetséges magyarázatokat kívántam felsorakoztatni.

Taksony vezér szobra

A Taksony-szobor felállítását a helyi Csemadok kezdeményezte 1996-ban, egy évvel a magyar falutáblára vonatkozó, második sikertelen népszavazást követően. Az alkalmat a millecentenárium éve szolgáltatta, valamint közvetlenül azok a beteljesületlen magyar ambíciók, melyek a Taksony névhasználatot szorgalmazták.

„...Ilyen megható alkalom a Taksony-szobor volt. Gyűjtést rendeztek, mindenki bekapcsolódott. Még a nyugdíjasok is, akiknek nincs sok, mondták, hogy 'most nem tudok adni, de ha megkapom a nyugdíjat, adok'. Mert hát az sokat jelent, hogy ki lett írva, hogy 'Taksony', ha már a táblát nem lehetett. És így van egy hely, ami emlékezteti a fiatalokat a múltra, a történelemre”. (interjú – P. P.)

A helyi magyar kulturális emlékezetben Taksony vezér a falu alapítójaként szerepel; írott forrásul Troch Pálnak az 1930-as években íródott falumonográfija szolgál, aki lejegyzett mindent, a faluban élő szájhagyományt a magyar honfoglaló vezér megjelenéséről a környéken, a község határában történt táborozásáról, a határ bőségéről, a falu határában csordogáló patak szépségéről; remek alapot szolgáltatva egy helyi mítosz újraéledéséhez, továbbéléséhez, közösségszervező erejéhez. Taksony vezérnek kívánt a Csemadok és a

faluvezetés emléket állítani a főtéren, mintegy helyet követelve a „dicső magyar múltnak”.

A szoborállítás ötletét a magyarországi Pest megyei Taksony testvételepülés szobra szolgáltatta, melynek meglétéről a járási Csemadok-titkár szerzett tudomást. A falu vezetőivel, magyar szervezeteinek képviselőivel rövid egyeztetést követően megállapodtak, hogy a mellszobor pontos másolatát állítják fel a falu főtéren. A szobrot magyarországi alkotója külön kérésre bronzból újraöntötte, a költségeket önkéntes gyűjtéséből fedezte a falu lakossága, illetve járult hozzá részben a faluvezetés és a helyi Csemadok. Magyar beszámolók szerint a szlovák lakosok között meg se kísérelték az adománygyűjtést, a kezdetektől mindenkinek nyilvánvaló volt, hogy „magyar-ügyről” és nem „össz-taksonyi ügyről” van szó.

„A Taksony-szobrot elvileg érezhetnék magukénak is a szlovákok, de mégsem. Mert azt tudni kell, hogy nekik a gyökereik nem itt vannak. Amik itt vannak ötven éve, az nem elég mély gyökerek eresztésére. Kérdés az, hogy ezt a történelmi mivoltot miként vallhatják magukénak.” (interjúrészlet – T. V.)

A sajtóhírek hallatán az ország távolabbi magyar településein lejátszódott kisebb-nagyobb emlékmű-konfliktusok (elsősorban a hatóságok fellépése – tiltás, büntetés vagy civil akciók, szoborrombolás, -csonkítás) hallatán a taksonyi magyarok a kezdetektől fogva erőszaktól tartottak.

„Jöttek mendemondák, hogy a szlovákok talán készülnek valamire. Bár jómagam nem hallottam ilyen híreket. Csak más példákön okulva talán. Így a kultúrház öltözőjéből őriztük a szobrot a felavatás előtt, meg utána egy ideig. De nem volt semmi. És rajta tartottuk a szemünket, mondtuk, hogy aki teheti, ha jön-megy arrafele, álljon meg megnézni, minden rendben van-e. Örülök, hogy semmi baja nem történt, hogy semmiféle csorbítások nem estek rajta. A legelső koszorúk is november 29-ig, a következő ünnepségig ott voltak. Semmiféle atrocitás nem volt.” (interjúrészlet – M. R.)

A szlovák lakosok túlnyomó többsége közömbösen szemlélte a mozgólódást, kirívó esetként említik azokat az odavetett megjegyzéseket, melyeket néhányan a szobortalapzat körül szorgoskodó, „túlzottan magyarkodókra” tettek. Annál inkább érte a szobrot „támadás” (a helyi magyarok szóhasználatában és értelmezésével) az állami hatóságok részéről. A járási környezetvédelmi hivatal büntetést rótt ki a helyi Csemadokra, a munkálatok alatt módosított falurendezési és műemlék-állítási törvényre hivatkozva (a módosítás egyike volt a mečiari politika megszorító nemzetiségi intézkedéseinek), mivel az építkezés kezdeményezői (a helyi Csemadok és támogatója, a helyi önkormányzat) nem rendelkeztek építési engedéllyel a megváltozott szabályok alapján. Kisebbségi magyar értelmezések szerint az új törvény a magyar millenniumi emlékműállításokat volt hivatott megfékezni országos szinten. A „szoborügy” átpolitizáltságát jelzik a két fél, a szoborállítók és a tiltó, büntetést kiszabó állami hatóságok kölcsönös veszélyérzete, túlzott reakciói, érzé-

kenysége, eltérő értelmezése, mintegy „elbeszélve” egymás mellett. A hatóságok látszólag környezetvédelmi ügyként kezelték a konfliktust, technikai-jogi problémákat látva az esetben, míg a magyarok megnyilatkozásai szerint „csupán” a kulturális, történelmi emlékezet igénye mozgatta ezeket az emlékmű-állításokat. Nyilvánvaló, hogy mindkét oldalon politikai kérdések fogalmazódtak meg, és ellentétes (politikai) szándékok feszültek egymásnak a háttérben, etnikus, kisebbségi dimenziót nyerve:

„A (helyi) magyar politikai pártoknak ebben az ügyben különleges szerepe nem volt. A magyarság ügye volt ez, a falunak az ügye. Politikumot csak a felsőbb szervek – a járási hivatal környezetvédelmi, kulturális osztálya csináltak belőle. Természetesen, az avatóünnepségen megjelentek a magyar politikai pártok képviselői...”

A jogvita eredményeként a taksonyi Csemadok kénytelen volt büntetést fizetni, de az építési engedélyt utólag megkapta, a szobor legalizálódott. Azóta is a főtéren áll háborítatlanul, évente két-három ünnepi koszorúzásra kerül sor, március 15-én, a felavatás napján (augusztus 25.), valamint Taksony névnapján (november 29.).

„...El voltunk tökélve, hogy mi ezt felépítjük. Ezt mondtuk a képviselő-testületi üléseken is. Ha nem tetszik valakinek (a szlovákoknak), állítsanak egy szobrot Matuskának! Ha már annyira akarják. Nem fogunk ellenkezni! (mondja harcias hangvétellel) ... aztán a szlovák alapiskolát két éve Janko Matuskáról nevezték el. Mint polgármesternek el kellett persze mennem...” (interjúrészlet – P. L.)

A párhuzamos, egymással versengő szlovák–magyar közösségi emlékezet jeleként érdemes kitérni az interjúban említett Janko Matuska (a falu szlovák névadójának) emléktáblára, melyet 1998-ban avattak a szlovák iskola udvarán. Az ünnepségen részt vettek a helyi, járási Matica Slovenská képviselői, taksonyi szlovák lakosok, valamint „hivatali kötelességből”, ahogy az elhangzott, a falu polgármestere. A taksonyi magyarok erről az emléktábláról „nem vesznek tudomást”, lekicsinylően nyilatkoznak róla, elsősorban a szlovák névadó történetiétlenségét hangsúlyozva, hogy a faluval semmiféle kapcsolata nem volt (ellentétben Taksony vezérrel – mondják), így próbálva kiiktatni ezt az emlékhelyet a falu „nevezetességeinek” sorából. Az, hogy a szlovákok mégis szükségét érezték egy ilyen hely megteremtésének, sokat elárul a magyarokkal egyenrangú történelmi emlékezet iránti igényükről, helymegjelölési szándékukról, a szlovákság jelenlétét hangsúlyozva.

A Hős katona

A Hős katona szobrának, melyet a két világháború között készítettett a falu lakossága az első világháború hadiáldozataira emlékezve, hasonlóan „kalandos” története van. A szobor 1928-ban készült el, ám az akkori Csehszlovák

Köztársaság járási hivatala nem engedélyezte a szobor felállítását, így azt egy raktárban rejtették el. A szobor csupasz talapzata jelezte a hivatalos politikai és a helyi közösség eltérő politikai, történelmi emlékezetét. Akárcsak a szobor talapzata, várakozó állásponton voltak azok a falusiak is, akik „jobb idők eljövetelét” és a szobor lehetséges felállítását remélték. Az 1938-as bécsi döntés nyomán bekövetkezett határrevízió lehetővé tette a helyi történelem „újraírását”, s vele együtt az ünnepélyes szoboremelést is, melyre végül 1938 novemberében került sor. Az emlékművet a templomdombon helyezték el, a falu főterén, régóta várakozó talapzatán. A második világháborús front Taksonyon való áthaladásakor súlyos csorbítást szenvedett a szobor, egy szovjet katona géppisztollyal szétlőtte a Hős katona fejét. Ekkor a megrémült lakosok elásták a szobor megmaradt részét a talapzat közelében, s az emlékét is igyekeztek mélyre sülyeszteni.

A rendszerváltás után került újra napirendre a Hős katona szobra. 1990 novemberében kihantolták a megmaradt szobor-törzset, s lakossági gyűjtésből, mely páratlan gyorsasággal zajlott le, restauráltatták (fejet csináltattak neki), és a következő év (1991) tavaszán felavatták eredeti helyén, a katolikus templom melletti templomdombon. Az avatási ünnepségre sokan jöttek el – falubeliek, környező települések lakói, járási szervezetek meghívott képviselői, de kizárólagos is volt egyben, csak a magyarokat mozgatta meg (akárcsak a helyreállítási munkálatok, a különböző szintű előkészületek), s kizárólag a magyarokhoz szólt.

„Hisszük, s erőt ad a tudata, hogy újra bizonyítottuk: tisztességes célok érdekében össze tudunk fogni, mert összeköt a ragaszkodás a szülőföldünkhöz, az otthonhoz...” – hangzott el az ünnepi szónoklatban.

A taksonyi magyarok számára a szobor történelmi igazságot, hányattatásait, a helyhez s lokális múltjukhoz való kötődésüket fejezi ki, mely szervesen illeszkedik egy össznemzeti diskurzusba.

„A honvéd szobra a helyére került. Bízunk benne, hogy határkő ez: sorunk jobbra fordulásának határköve” – fogalmazódtak meg a rendszerváltás utáni évek reményei, s a történelmi igazságszolgáltatás igénye.

Az avatási ünnepség a falu rendszerváltás utáni első jelentős, az egész magyar közösséget megmozgató megmozdulása volt, érződött rajta a demokratizálódó társadalom korai, friss lelkesedése, a szónoklatok a magyar közösség méltóságát igyekeztek restaurálni, s reményeket fogalmaztak meg egy „új kezdetben”. Az avatási szertartáson a megalakult magyar politikai pártok helyi és járási képviselői is megjelentek, koszorúztak a környező magyar falvak polgármesterei is, jelezve az esemény fontosságát, „történelmi rangját”. A szobrot azóta is minden évben megkoszorúzzák a helyi elöljárók és politikai pártképviselek március 15-én, valamint halottak napján. Ezeknek az éves megemlékezéseknek már közel sincs akkor vonzereje, mindössze pár tucat ember jön ilyenkor össze.

Falunap

A főtér harmadik emlékműve egy, a község címerét viselő emlékoszlop, mellette két zászlótartóval, melyre a község zászlaját és a szlovák nemzeti zászlót húzzák fel évente, falunapkor. Az első falunapot Taksonyon 1998. augusztus 22–23-án tartották, ekkorra már a környék több környező magyar településén tartottak hasonló rendezvényeket, avattak községi szimbólumokat. Talán a „divat szele” érintette meg a faluvezetést, de a falvak közötti versengés is közrejátszhatott, illetve a közös taksonyi identitás csendes építésének igénye is felmerülhetett a faluvezetésben ezzel a lépéssel. A rendezvény közvetlen apropóját a lakosságcsere 50. évfordulója adta, a faluból történt kitelepítések, magyar „sérelmek” újragondolásának igénye adhatta, illetve a Taksonyra érkezett szlovákok számára „új otthonuk” megtalálásának emlékét volt hivatott felidézni. A „két fél” (magyarok és szlovákok) az évfordulóhoz kapcsolódó alapvetően eltérő tudása és élményanyaga („sérelmek” és „a haza megtalálása”, „új honfoglalás”⁸) eleve feszültségtelivé tették az eseményt, s bár a rendezvény magában hordozta a „történelmi kézfogás” lehetőségét, mint azt látni fogjuk, ez nem igazán valósult meg, vagy legalábbis csak töredékeiben.

A község szimbólumainak felkutatása a faluvezetés tagjai között merült fel először, s a sellyei levéltár iratanyagából előkeresték a történelmi dokumentumokat, címerleírásokat és ábrázolásokat, majd használatuk újraengedélyezését kérték a Szlovák Heraldikai Társaságtól (a község címere a galántai Eszterházy-kastélyt ábrázolja bordó mezőben, a községi zászló pedig zöld-fehér sávos, fecskefarkú lobogó – mindkettőt történelmi leírások alapján rekonstruálták).

Az avatási ünnepségre meghívást kaptak a környező települések (valamennyi közülük magyar) polgármesterei, társadalmi és politikai szervezetek járási szintű képviselői (elsősorban a Csemadok és az MKP részéről), ezenkívül a testvértelepülés, a Pest megyei Taksony polgármestere és táncsoportja, a galántai Kodály-énekkar, a galántai szlovák énekkar, illetve szlovák részről a sellyei vegyipari iskola szlovák táncsoportja, szlovák politikai személyiségek. Az előkészületekben, és az ünnepély lebonyolítása során is a szervezők óvatosan ügyeltek a magyar–szlovák arányosságra, a másik érdekeinek, tekintélyének formális szintű tiszteletben tartására. Ennek ellenére mind a közös előkészületeket, mind magát az ünnepeget az etnikai „párhuzamosság” jellemezte, tükrözve a mindennapok „csendes, tisztos távolságtartását”, illetve a magyarok domináns és kezdeményező szerepét. Számukra nyíltan vagy

8 Kétségtelen azonban, hogy a szlovák élményanyag sem egyértelmű „sikertörténetként” fogalmazódik meg. Ők is beszélnek sérelmekről, a falu magyar lakossága felőli kedvezőtlen fogadtatásról, nehéz beilleszkedésről, a „jöttment” státus keserves stigmájáról, szomszédzsági vitákról, vádaskodásokról.

rejtetten a község szimbólumainak helyreállítása a magyar történelmi múlt valamiféle restaurációját (is) jelentette.

Az ünnepségre 570 meghívott érkezett a magyarországi Vaskút, Nyíregyháza, Pécs és más magyarországi településekről, ahová 50 évvel korábban családokat telepítettek Taksonyról. Bár az utóbbi évtizedben a kitelepített rokonokkal való kapcsolatok Taksonyon nagyon fellazultak, meggyengültek, többnyire már csak karácsonyi-húsvéti üdvözetek szintjére szorítkozva, ez az esemény kiváló alkalmat biztosított rokonok, régi ismerősök, volt iskola-társak, barátok újratalálkozására. Az idősebb generáció, amely a telepítéseket ifjúként vagy már érett felnőttként élte meg, mély érzelmi megindultással vett részt az évfordulón; az ő narratíváik mind az ünnepségről, mind az ötven évvel ezelőtti múltból erősen érzelmetől fűtöttek, máig „tragédiaként”, pótolhatatlan veszteségként élik újra az akkori történéseket. Ugyancsak sérelmekkel tűzdelt beszámolóik hangzanak mindmáig el a faluba betelepített szlovákokkal való együttélés első éveiről, a „megbolygatott” falu új életéről:

„...Mikor megjöttek, még csak szóltak (magyarul a betelepített szlovákok). De aztán már kezdtek nem tudni. A papához is, amikor jöttek hivatalos ügyben, mondták, hogy 'P. úr, inkább magyarul beszéljen'. A papa meg azt mondta, hogyha idejöttek szlovákok, akkor miért nem beszélnek szlovákul. Mert ő perfekt tudott. Mi meg, ha a nagymamával (az ő édesanyjával) kimentünk az utcára, mindjárt ránk szóltak, hogy ne beszéljünk itt magyarul. Hát miért? A szülőfalumban én ne beszéljek magyarul?? Az a gyűlölet nem lett volna, hagytuk volna egymást békén! De az a fájó pont, hogy anyámnak négy testvérét elvitték Csehországba, négyet átvittek Magyarországra, utána kitelepítették ráadásul a nagymamáékat, mi magunk maradtunk. Hát csuda jó érzés lehetett az, nem??? Hol Csehországba leveleztünk, hol Magyarországra. Mindig vártuk, hogy majd mi lesz mivelünk. Azért kellett reszlovakizálni, hogyha itt akarsz maradni, akkor tessék reszlovakizálni. Aztán a K-né, aki mondta, hogy ne beszéljünk magyarul, jó, utólag bocsánatot kért... Hogy ne haragudjunk, de föl volt idegeskedve. Aztán mondtam, hogy ne haragudjon, de nekünk is van önérzetünk azért! Az anyámmal már csak beszélhetek magyarul, nem? Otthon, az utcánkban.”

Minden bizonnyal az emlékünnepség kulcsfontosságú mozzanata volt a falu rendszerváltás utáni életének, a múlt újragondolásának, „elvarratlan szálainak” feldolgozásában, ám ezúttal is inkább párhuzamos öndefiniálási, identitás-formálási folyamatként játszódott le, külön magyar és külön szlovák oldalon.

Az ünnepségsorozat kezdeteként a község katolikus templomában, a vasárnapi magyar szentmisén felavatásra került a község zászlaja, pecsétje és címere a falu lakosainak és a meghívott vendégek jelenlétében (a magyar pártok meghívottjai mellett ott volt J. Prokes, a parlament akkori alelnöke, HZDS-képviselő, a Matica vendégként).

„Templomba’ voltunk, temetőben voltunk, kultúrházban voltunk. Mindenki kapott valami emléktárgyat. Azok is, akik jöttek, és a deportáltak, emlékképet meg valami szép jelvényt. A kitelepítettek meg a deportáltak is. Mindenkit névről szólítottak. Minket be se engedtek, olyan sokan voltak. Rengeteg sokan eljöttek. Autókkal, busszal jöttek. Mind eljöttek haza, minden családból jött valaki. Gyönyörűen beszélt az a pap. A templomban meg, én ott ültem elől abban a padban, ahol a papa ült valamikor, a Sz. nagyapámé volt, most az I. bácsi szokott ott ülni – a Prokesék meg az első sorban! Meg mind azok a szlovákok – D-né, Z-ék, mind ez a banda. Mindenki ott volt. Négy sorba majdnem tiszta szlovákok... Magyar mise volt, nem szlovák! Viték azt a zászlót is (faluzászló), a pap megszentelte. A magyarországiak is hoztak valami ajándékot.(...) P. I. meg elmondta a deportálást meg a kitelepítést a Taksony szobornál. Végig kellett nekik hallgatni! A pap is megmondta a templomban, hogy menjetek el a házakba (ahonnan kitelepítették a magyarokat), nézzétek meg, vigyétek el a gyerekeiteket! Szüleitek házát nézzétek meg! Nem féltek az emberek, megmondtak mindent. És elénekeltük az ’Isten, áldd meg a magyart’, meg a ’Hazádnak rendületlenül’. Majd a guta ütötte meg őket (a szlovákokat)!

A templomban meg elénekeljük a ’Boldogasszonyt’ és a ’Magyarországról, édes hazámról’-nál, azt hittem megbolondulnak ott. (kuncog) Azért bolondok ezek a magyarok is, nem engednek. Hát nem? (kérdi kihívóan) De hát azt tartják, hogy miért engedjenek...”

Majd a régi temetőben⁹ folytatódott az ünnepi szertartás, ahol a helyi katolikus pap felavatta a község új szabadtéri ravatalozóját. Másnap került sor a falu emlékoszlopának felavatására a község főterén, mely egyúttal a lakosság-cserének is emléket állít. Az emlékoszlop Taksony vezér szobrától pár méterre került elhelyezésre. A főterén szabadtéri színpadot állítottak a szervezők, ahol felléptek mind a magyar, mind a szlovák meghívott csoportok. Szembeötlően, a közösen megtartott magyar-szlovák hivatalos szónoklatokat követően, a kultúrműsor már megosztotta a közönséget (magyar csoportok szereplése a magyar közönséget vonzotta, és fordítva, szlovák a szlovákokat). A kitelepített taksonyiakat a kultúrházban ünnepi vacsorával látta vendégül a falu vezetése, többségük ezután rokonokhoz, ismerősökhöz ment tovább vendégségbe, s csak másnap indult haza.

Annak ellenére, hogy a község történeti szimbólumainak újra használatba vétele és a kitelepítésekről való megemlékezés a magyar lakosok számára a múlt egyfajta restaurálását jelentette, a falu főterén felállított emlékoszlophoz vegyes érzelmekkel kötődnek, közel sem olyan egyértelműen, mint a koráb-

9 Ebbe a temetőbe a magyarok temetkeznek, a szlovákok „új temető”-je a falu szélén van – nyilvánvaló, hogy ez a térbeli, az emlékhelyek elkülönülése jelzésértékű a napi etnikai elkülönülések szempontjából, illetve az őshonos/beköltözött dichotómiát tekintve.

ban ismertetett két, kifejezetten magyarok által állított, magyarokat megszólító emlékhelyhez. Az emlékoszlop mellett függő szlovák állami zászló ebben a kontextusban a szlovák lakosoké, az ő csoportidentitásukat jellemzi, jelzi. Így nem meglepő, ha ezt a helyet ők sokkal inkább magukénak érzik. Nyilvánvalóan a betelepült szlovák lakosság számára az emlékmű új otthonra találásukat, a falu szimbolikus helyfoglalásában tett fontos lépést jelzi.

A Sárd-patak

A falu határában folyó tiszta vizű Sárd-patakba – az idősök emlékezete szerint – nyáron a falu apraja fürdeni járt, halat fogni, télen korcsolyázni. A '70-es évektől a közeli Galánta szennyvizét a Sárdba engedték, ami nemcsak a patak teljes élővilágának kihalását eredményezte, de a víz elposványosodását is, kellemetlen csatornaszagot árasztva a patakparton és környékén, mely széljárás idején Taksony lakott területeit is eléri.

Ez a környezetvédelmi, közegészségügyi – és tegyük hozzá, esztétikai – probléma a faluban nehezen talált visszhangra, elhivatott támogatókra. A rendszerváltás után, amikor a falu újra elnyerte függetlenségét, vált hivatalos fórumokon is „problémává”. A falu elöljárósága víztisztító-állomás megépítését határozta el, el is készültek a tervrajzok, azonban a tényleges építkezés a mai napig nem valósult meg. Egyrészt a Galántával évek óta tartó jogi huza-vona, a megfelelő pénzügyi kártérítés késlekedése, illetve a szükséges pénzforrások hiánya miatt. Történetünkől azonban nem is az intézmények, hivatalos szervek perlekedései, nehéz, bürokratikus döntéshozatali eljárásai az érdekesek, hanem a taksonyi lakosok közömbössége, amivel az ügyet majdhogynem kívülállóként szemlélik. Azon a néhány, közvetlenül a patak mellett lakó családon, illetve azokon az idős taksonyiakon kívül, akik személyes élményekkel, emlékeikben kötődnek a tiszta vizű patakhoz, nagyon kevés támogatója van e súlyos környezetvédelmi probléma rendezésének. Ugyanez a lakossági közöny mutatkozik a falu határában lévő szeméttelppel, vagy az ún. Kiserdő elszennyeződésével kapcsolatban.

Az okok után kutatva egyrészt a környezetvédelmi érzékenység országosan jellemző „kifejletlensége”, alacsony ingerküszöbe mutatható ki, mely talán az előző rendszer öröksége, a szocialista „közös vagyon” elherdálhatóságának etikájára építve, másrészt az a tény, hogy a falu természeti környezete se nem kifejezetten „magyar ügy”, se nem „szlovák ügy”, és nem képes egyáltalán mobilizálni a lakosságot a közös összefogásra, pl. lakossági gyűjtésre vagy közös tiltakozásra, nyomást gyakorolva a járási környezetvédelmi hivatalra vagy egyenesen a galántai városi elöljáróságokra. Sem a magyar, sem a szlovák civil szervezetek, politikai pártok nem mutatnak hajlandóságot az ügy hathatósabb képviselésére, netán megoldására.

Mindez számomra azt bizonyítja, hogy Taksonyon abban az esetben létezik erős, jól artikulált lokális identitás, a falu egészében való gondolkodás, amennyiben azt etnikai szálak szövik át. Csak így válik a lakosok számára érthetővé, mit jelent taksonyinak lenni, nyilvánosan fellépni, csoportként együttműködni. Más szóval: a magyar és a szlovák etnikai hovatartozás által jelölt fizikai és szimbolikus értelemben vett „helyek” közötti „átjárási zóna” éppen semlegessége miatt „senkiföldjé”-nek számít. Nem mozgat meg érzelmi alapon, és nem mobilizál kellő erővel. Ez az a „szürke zóna”, melyből ugyan mindenki elvesz és adottként (létezőként), szabad prédaként kezeli, de egyik etnikai közösség sem investál bele, akár szimbolikus, akár konkrét anyagi értelemben sem.

Összegzés

Főbb tanulságként elmondható, hogy Taksony közéletét nagyban jellemzi az etnikai alapon történő elkülönülés, mely elsősorban a formális, hivatalos ünnepi események jellemzője. Az ilyen elkülönülésekre épül a magyarok és szlovákok csoporttudata. Ennek szemléltetésére idéztem fel a két szoboravató ünnepséget, illetve e történeti emlékhelyekhez kötődő csoportmagatartást. Az önmeghatározás fontos szereplői közösségi szinten a különféle társadalmi szervezetek és magyar intézmények; közülük kettőt mutattam be, a Csemadok és a helyi magyar alapiskola működését. Mindkettő az etnikai identitás újratermelésének fontos „helye” az önbesorolás és a mások általi besoroltatás egyértelmű mechanizmusaként működik.

A csoportformálódás bonyolult, szerteágazó dinamikáját volt hivatott bemutatni a vállalkozói szféra jellemzése, mely leginkább a „vegyesség” fogalmával írható le, noha bizonyos helyzetekben őket is jellemzi/heti az etnikai vonalak mentén való részleges elhatárolódás, etnikus hierarchiák felállítása.

Taksonyt sok más dél-szlovákiai településhez hasonlóan a „kisebbség többségben” etnikai konstelláció jellemzi, hiszen az országosan kisebbségnek számító magyarság többségben van a faluban (ezt az etnikai konfigurációt nevezik pl. Matrjoska-modellnek). Bár a statisztikai arányokat nézve, a magyarok többsége nem számottevő, a faluvezetésben, a közösségi ügyek irányításában egyértelmű dominanciát gyakorolnak. Ennek elsősorban történelmi okait, a szimbolikus fölény meghatározó erejét láttuk a háttérben. A kutató számára kérdés, hogy az etnikai arányok további, a magyarok számára kedvezőtlen alakulásával (erre utalhatnak a magyar iskola egyre csökkenő beiratkozási száma) meddig őrizhető meg ez a dominancia, és milyen módon.

A lokális identitás kérdéskörét kutatva arra a következtetésre jutottam, hogy a lokális problémákat, témákat „észrevétlenül” is beszippantja az etnikus diskurzus, a közügyek ezeken a „bevált”, mindenki által ismert és

gyakorolt csatornákon kommunikálódnak. A helyi identitás kialakítására tett kísérleteket, illetve annak elszíneződéseit a fentiekben leírt példák szemléltetik. Taksony vezér szobrát első pillantásra taksonyiak emelték taksonyiaknak – közelebbről szemlélve viszont magyarok emelték magyaroknak, az „ősi” Taksonyfalva emlékére. A lokális identitás lehetséges semlegességet a magyarok az „őshonosság” elve alapján kisajátítják. Mindezek ismeretében elmondható, hogy Taksonyon a lokális identitás mindezidáig nem jött létre a szimbolikus, formális szférában. A mindennapi élet praktikus történései, feladatai között ugyan kialakulhatna egy közös lokális identitás, ám egyelőre inkább „senki földje” ez a terület.

Munkámban az etnikai és lokális identitás csoportszintű megnyilvánulásait kutattam. A barthi rendszer mikro- és makroszintje elemzéseimben akkor került előtérbe, ha az a falu nyilvános szféráját, csoport-formálódási folyamatait szelte át (pl. az egyén tagsága egy szervezetben, egyéni történelmi emlékezet, stb.). Megállapításaim pontosabbá és teljesebbé tételéhez elengedhetetlen egy részletes mikroszintű elemzés, mely az egyéni döntések, választások, identitásformálás kérdéskörét járja körül, elsősorban a privát szférára koncentrálna (vegyes házasságok, családon belüli nyelvhasználat), illetve egy makrovizsgálat mely a régió, a galántai járás, a földrajzi értelemben vett nyelvi és etnikai határ e térségét tárja fel, mintegy tágabb kontextust adva ennek a dolgozatnak is.